

**ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΙ
(ΞΕΝΟΦΩΝ, ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ)**

Α΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Τόμος 2ος

Ομάδα συγγραφής:

Κυριακή Διαλησμά

Άρης Δρουκόπουλος

Ευαγγελία Κουτρομπέλη

Γεράσιμος Χρυσάφης

Υπεύθυνοι για το Παιδαγωγικό

Ινστιτούτο

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ, Σύμβουλος

ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΚΛΑΒΑΣ,

Μόνιμος Πάρεδρος

Επιτροπή κρίσης:

Αθανάσιος Βερτσέτης

Αγγελική Στασινοπούλου

Κώστας Σταύρου

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

*Ομάδα Εργασίας Υπουργείου
Παιδείας, δια Βίου Μάθησης και
Θρησκευμάτων*

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Κ. Διαλησμά - Α. Δρουκόπουλος
Ε. Κουτρομπέλη - Γ. Χρυσάφης**

**ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΙ
(ΞΕΝΟΦΩΝ, ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ)**

Α΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

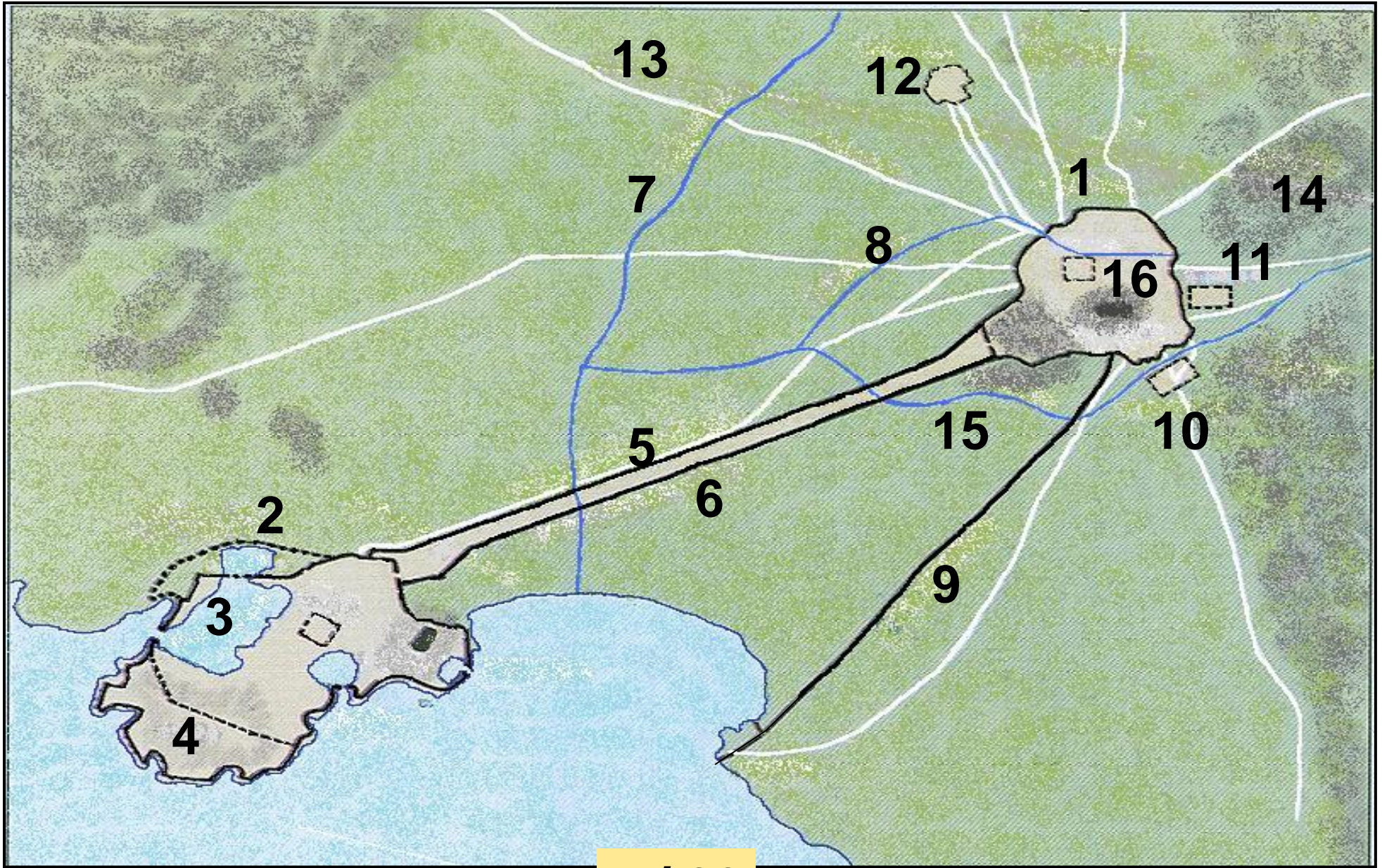
Τόμος 2ος

Το εικονογραφικό υλικό και οι χάρτες του βιβλίου προέρχονται από εκδόσεις Μουσείων και Εκδοτικών Οίκων, τους οποίους το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ευχαριστεί θερμά. Ιδιαίτερως ευχαριστεί την Εκδοτική Αθηνών και το Νομισματικό Μουσείο Αθηνών.

Η ΟΧΥΡΩΣΗ ΑΘΗΝΩΝ-ΠΕΙΡΑΙΩΣ

1. Ἀθῆναι	9. Φαληρικόν τεῖχος
2. Πειραιεύς	10. Κυνόσαργες
3. λιμὴν Κανθάρου	11. Λύκειον
4. Ἀκτὴ	12. Ἀκαδημία
5. Βόρειον Μακρόν τεῖχος	13. Ἱερά Ὁδός
6. Νότιον Μακρόν τεῖχος	14. Λυκαβηττός
7. Κηφισός ποταμός	15. Ἴλισός ποταμός
8. Ἡριδανός ποταμός	16. Ἀγορά - Ἀκρόπολις

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 2. §1-4

Κείμενο

Προετοιμασίες του Λυσάνδρου για πλήρη αποκλεισμό της Αθήνας

1 Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ κατεστήσατο, ἔπλει ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ Καλχηδόνα. Οἱ δ' αὐτὸν ὑπεδέχοντο, τοὺς τῶν Ἀθηναίων φρουροὺς ὑποσπόνδους ἀφέντες· οἱ δὲ προδόντες Ἀλκιβιάδῃ τὸ Βυζάντιον τότε μὲν ἔφυγον εἰς τὸν Πόντον, ὕστερον δ' εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγένοντο Ἀθηναῖοι.

2 Λύσανδρος δὲ τοὺς τε φρουροὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ εἴ τινα που ἄλλον ἴδοι Ἀθηναῖον, ἀπέπεμπεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διδοὺς ἐκεῖσε μόνον πλέουσιν ἀσφάλειαν, ἄλλοθι δ' οὐ, εἰδὼς ὅτι ὅσω ἂν πλείους συλλεγῶσιν εἰς

τὸ ἄστυ καὶ τὸν Πειραιᾶ, θᾶπτον τῶν ἐπιτηδείων ἔνδειαν ἔσεσθαι.

Καταλιπὼν δὲ Βυζαντίου καὶ Καλχηδόνοσ Σθενέλαον ἄρμοστήν Λάκωνα, αὐτὸς ἀποπλεύσας εἰς Λάμψακον τὰς ναῦς ἐπεσκεύαζεν.

Ἡ ἀναγγελία τῆσ καταστροφῆσ.

Ἡ ἀντίδραση τῶν Ἀθηναίων

3 Ἐν δὲ ταῖσ Ἀθήναισ τῆσ Παράλου ἀφικομένησ νυκτὸσ ἐλέγετο ἡ συμφορὰ, καὶ οἰμωγὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶσ διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστυ διῆκεν, ὁ ἕτεροσ τῶ ἑτέρῳ παραγγέλλων· ὥστ' ἐκείνησ τῆσ νυκτὸσ οὐδεὶσ ἐκοιμήθη, οὐ μόνον τοὺσ ἀπολωλότασ πενθοῦντεσ, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἔτι αὐτοὶ ἑαυτοὺσ, πείσεσθαι νομίζοντεσ οἷα ἐποίησαν Μηλίουσ τε Λακεδαιμονίων ἀποίκουσ ὄντασ, κρατήσαντεσ πολιορκία, καὶ Ἰσθιαίεασ καὶ Σκιωναίουσ καὶ

Τορωναίους καὶ Αἰγινήτας καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων.

4 Τῇ δ' ὑστεραία ἐκκλησίαν ἐποίησαν ἐν ἧ ἔδοξε τοὺς τε λιμένας ἀποχωῶσαι πλὴν ἐνὸς καὶ τὰ τεῖχη εὐτρεπίζειν καὶ φυλακὰς ἐφιστάναί καὶ τᾶλλα πάντα ὡς εἰς πολιορκίαν παρασκευάζειν τὴν πόλιν.

γλωσσικά σχόλια

τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ κατεστήσατο· καθίσταμαι (τὰ πράγματα) = ρύθμιση τὴν κατάσταση στη Λάμψακο, τοποθετώντας δικούς του ανθρώπους

ὑπόσπονδος = προστατευόμενος ἀπὸ σπονδές, ἀπὸ επίσημη συμφωνία

ἔνδεια = ἔλλειψη, στέρηση

ἄρμοστής = Σπαρτιάτης διοικητής κατεχόμενης πόλης ἢ νησιού

Καλχηδών = Η Χαλκηδών· πόλη της Βιθυνίας απέναντι από το Βυζάντιο

οίμωγή = [επίρρημα οίμοι] θρήνος με βογγητά και φωνές

διήκω = προχωρώ, φθάνω από... ως...

πείσεσθαι – πάσχω = παθαίνω

τῇ ὑστεραίᾳ (ἡμέρᾳ) = την επομενη μερα

ἔδοξε τοῖς πολίταις) = αποφάσισαν

εὐτρεπίζω = διορθώνω, επισκευάζω

ἀποχώννυμι = φράζω (την είσοδο, το στόμιο)

φυλακή = φρουρά

κατεστήσατο / ἴστημι = πρβλ. κατά-στη-μα

**ἐφιστάναί / ἴσταμαι =
πρβλ. κατά-στα-ση**

ερμηνευτικά σχόλια

§1-2

Μετά τη συντριπτική ήττα των Αθηναίων, κυρίαρχος της πολιτικής κατάστασης είναι ο Λύσανδρος. Στόχος του είναι η κατάληψη της Αθήνας. Δε βιάζεται όμως («ἔπλει ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ Καλχηδόνα», §1, στην είσοδο του Βοσπόρου). Οι κινήσεις του καταγράφονται στον παρατατικό (§1-2)· επειδή όμως δεν είναι απλώς στρατιωτικές αλλά έχουν και πολιτική σκοπιμότητα, εντάσσονται σ' ένα πλαίσιο άλλων ενεργειών και κινήσεων· αυτό το πλαίσιο συνθέτουν οι δευτερεύοντες όροι, και κυρίως οι επιρρηματικές μετοχές (2).

§1 τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ κατεστήσατο
Ἡ Λάμψακος εἶχε καταληφθεῖ με ἔφο-
δο ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες· τῶρα που
αποσύρεται ὁ σπαρτιατικὸς στόλος
ἀπὸ τὴν περιοχή, ὁ Λύσανδρος
εξασφαλίζει τὴν κατοχὴ τῆς πόλης.

ὑποσπόνδους ἀφέντες
Οἱ κάτοικοι τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς
Καλχηδόνας παρέδωσαν τὶς πόλεις
τοὺς στὸν Λύσανδρο, ἀφοῦ εξασφά-
λισαν με «σπονδές» ἀσφαλὴ ἀπο-
χώρηση γιὰ τοὺς ἄντρες τῆς αθη-
ναϊκῆς φρουράς. Παρὰ τὴ διαφορὰ
τοῦ πολιτεύματος ἀνάμεσα στὴ
Σπάρτη καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ παρὰ
τὴ βιαιότητα τῶν συγκρούσεων
υπῆρχαν θεσμοὶ σεβαστοὶ ἀπὸ τοὺς
αντιπάλους, ὅπως οἱ σπονδές:
αντιπρόσωποι τῶν αντιπάλων
κατέληγαν σε συμφωνία που τὴν
επισφράγιζαν με σπονδές πρὸς

τιμήν των θεών, τους οποίους καλούσαν ως μάρτυρες για την τήρησή της. Έτσι, αυτοί που αποχωρούσαν μετά από πολιορκία και παράδοση, ήταν ασφαλείς ως προστατευόμενοι των θεών. Ο όρος υπόσπονδος αναφέρεται σε ηττημένους που παραδόθηκαν στους νικητές ή σε νεκρούς πολέμου που οι δικοί τους παραδέχθηκαν την ήττα τους και ζήτησαν από τους νικητές άδεια να παραλάβουν τα σώματα για ταφή.

§2 θᾶπτον τῶν ἐπιτηδείων ἔνδειαν ἔσσεσθαι

«ότι πιο γρήγορα θα παρουσιαστεί πλήρης έλλειψη τροφίμων». Η Αθήνα, πολιορκημένη από τη στεριά δέκα χρόνια περίπου, ανεφοδιαζόταν με τον εμπορικό της στόλο από τη Θράκη και τον Εύξεινο Πόντο. Ο

Λύσανδρος απέκοψε τους θαλάσσιους δρόμους ανεφοδιασμού.

§3

Η καταγραφή των αντιδράσεων στο στρατόπεδο των ηττημένων, μέσα στην πολιορκημένη Αθήνα, γίνεται με ανάλογη τεχνική όπως στις 1-2. Η αναγγελία της συμφοράς, οι πρώτες εντυπώσεις δίνονται με «κινηματογραφικό» τρόπο, σε χρόνο παρατατικό και με μετοχές ενεστώτα. Οι μετοχές και εδώ προσδιορίζουν και δίνουν το βάθος της πρώτης αντίδρασης.

Μηλίους... Αίγινήτας

Οι κάτοικοι της Μήλου ήταν άποικοι των Λακεδαιμονίων αλλά έμειναν ουδέτεροι κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Οι μικρές πόλεις Ιστιαία (στη όρεια Εύβοια), Σκιώνη και

Τορώνη (στη Χαλκιδική) είχαν αποστατήσει από την αθηναϊκή συμμαχία. Η Αίγινα, μικρό κράτος, ισχυρός όμως εμπορικός αντίπαλος της Αθήνας, ακολουθούσε πάντα φιλολακωνική πολιτική. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα από το έργο του Θουκυδίδη, όπου εικονίζονται παραστατικά η αλαζονεία και η απανθρωπία των ισχυρών κρατών απέναντι στα μικρά, ανίσχυρα κράτη και κυρίως σε περίοδο πολέμου: καὶ Ἀθηναῖοι πάλιν ἔς Εὐβοίαν διαβάντες Περικλέους στρατηγοῦντος κατεστρέψαντο πᾶσαν, καὶ τὴν μὲν ἄλλην ὁμολογίᾳ κατεστήσαντο, Ἐστιαῖας δὲ ἐξοικίσαντες αὐτοὶ τὴν γῆν ἔσχον. (Θουκ. 1, 114) Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοῦ θέρους τούτου Σκιωναίους μὲν Ἀθηναῖοι ἐκπολιορκήσαντες ἀπέ-

κτειναν τοὺς ἡβῶντας, παῖδας δὲ
καὶ γυναῖκας ἡνδραπόδισαν, καὶ
τὴν γῆν Πλαταιεῦσιν ἔδοσαν
νέμεσθαι. (Θουκ. 5, 32)

οἱ δὲ ἀπέκτειναν Μηλίων ὅσους
ἡβῶντας ἔλαβον, παῖδας δὲ καὶ
γυναῖκας ἡνδραπόδισαν· τὸ δὲ
χωρίον αὐτοὶ ὤκησαν, ἀποίκους
ὑστερον πεντακοσίους πέμψαντες.
(Θουκ. 5, 116)

καταστρέφομαι - υποτάσσω, παίρ-
νω με το μέρος μου.

ὁμολογία - συνθήκη

ἐξοικίσαντες - αφού τους ἐδιωξαν
απ' τα σπίτια τους.

οἱ ἡβῶντες - οι ενήλικοι

ἡνδραποδίζω - πουλάω κάποιον ἢ
τον μεταχειρίζομαι σαν δούλο.

§4 Τῆ δ' ὑστεραία...

Τὴν ἐπόμενην μέρα ὅμως, συγκαλεῖ-
ται ἡ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου καὶ παίρ-

νει έκτακτα μέτρα. Μετά τις πρώτες εντυπώσεις οι Αθηναίοι συνέρχονται και δραστηριοποιούνται. Η χρήση των απαρεμφάτων, με το πολυσύνδετο «ἔδοξε... ἀποχῶσαι... καὶ εὐτρεπίζειν, καὶ... ἐφιστάναί, καὶ... παρασκευάζειν», που δηλώνουν τις αποφάσεις της Εκκλησίας, αποδίδουν τη δραστηριότητα μετά την απελπισία και τον θρήνο.

ἐκκλησίαν ἐποίησαν ἐν ἧ ἔδοξε
Τις αποφάσεις τις πήρε το σύνολο των πολιτών, η Εκκλησία, που αποφάσιζε για όλα τα σημαντικά ζητήματα μετά από εισηγήσεις των βουλευτών και άλλων πολιτικών. Τα επίσημα κείμενα των αποφάσεων άρχιζαν με τη φράση: «ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ».

ερωτήσεις – ασκήσεις

1) Ποια ήταν η τύχη των Αθηναίων φρουρών στο Βυζάντιο και την Καλχηδόνα;

Ποια ήταν η τύχη των φίλων των Αθηναίων;

2) Πώς έμαθαν οι Αθηναίοι την ήττα τους;

Πώς αντέδρασαν;

3) Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:

**η μετοχή προδόντες (§1) σημαίνει:
αυτοί που παρέδωσαν,
αυτοί που προδόθηκαν,
οι προδότες.**

**4) Να γραφεί η §2 με την αλλαγή:
Λύσανδρος = Λακεδαιμόνιοι**

5) Να καταγραφούν οι ενέργειες του Λυσάνδρου σε γ' ενικό πρόσωπο ενεστώτα οριστικής μαζί με το αντικείμενο των ρημάτων (εφόσον αυτά είναι μεταβατικά), π.χ. Ὁ Λύσανδρος καθίσταται τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ.

6) Ποια η σκοπιμότητα των ενεργειών του Λυσάνδρου στην §2;

7) Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:

Η φράση «ὁ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ (παραγγέλλων)» (§3) σημαίνει:

ο ένας στον άλλον,

ο ένας και ο άλλος

ούτε ο ένας ούτε ο άλλος

8) Ποιες ήταν οι αποφάσεις των Αθηναίων για την αντιμετώπιση της επικείμενης (και από τη θάλασσα) πολιορκίας; Να γραφούν οι ρημα-

ΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΣΤΟ γ' ΠΛΗΘ. ΠΡΟΣΩΠΟ ΑΟΡΙΣΤΟΥ (ΜΕ ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥΣ).

9) Να σχηματιστεί πίνακας με λέξεις της ΝΕ (σύνθετα, παράγωγα του $\acute{\iota}$ στημι, με όλες τις προθέσεις) που να περιέχει: α) αρσενικά ουσιαστικά συγκεκριμένα (επιστάτης), β) ουσιαστικά αφηρημένα (διάσταση), γ) ουσιαστικά ουδέτερα αφηρημένα (ανάστημα).

10) Οι μετοχές της στήλης Α (§3) να συνδεθούν με την ισοδύναμή τους δευτερ. πρόταση της στήλης Β.

A

B

α) ἀφικομένης

α) ἐπεὶ ἀφίκετο

ἐπειδὴν ἀφίκηται

ἐὰν ἀφίκηται

β) πενθοῦντες

β) ἐπεὶ πενθοῖεν

ἐπεὶ ἐπένθουν

ἵνα πενθῶσι

**γ) τοὺς
ἀπολωλότας**

**γ) ἐπειδὴν ἀπολω-
λότες ᾧσι**

ὅτε ἀπολώλασι

οἱ ἀπωλώλεσαν

Θέματα για συζήτηση

- Μερικοί, καθώς αναζητούν στην ελληνική αρχαιότητα την πηγή κάθε σύγχρονου είδους λόγου, πιστεύουν ότι στο πρόσωπο του Ξενοφώντα και στα έργα του μπορεί να ανακαλύψει κανείς «έναν αληθινό ρεπόρτερ», γιατί διαθέτετε τη δυνατότητα επιλογής στοιχείων, που προσελκύουν την προσοχή των αναγνωστών. (Αθ. Κανελλόπουλος, **Ο Ξενοφών ως δημοσιογράφος**, σελ. 13 και 25). Ο Αθ. Κανελλόπουλος, οικονομολόγος, πολιτικός και δημοσιογράφος αποδίδει με δημοσιογραφικό ύφος τις παραγράφους 3-4 ως εξής:

**Αθηναϊκή συμφορά στους Αιγός
Ποταμούς**
(Επί της Παράλου, του απεσταλμέ
νου μας Ξενοφώντα Αθηναίου.)

Το ιερό πλοίο των Αθηναίων η «Πά-
ραλος» προσορμίζεται στο λιμάνι
του Πειραιά νύκτα. Η είδηση της
συμφοράς μεταδίδεται από στόμα σε
στόμα και η οίμωγή από τον Πειραιά
διά μέσου των Μακρών Τειχών φτά-
νει στην Αθήνα. Ο ένας ανακοινώνει
στον άλλο το θλιβερό άγγελμα.
Κανείς δεν κοιμήθηκε τη νύκτα
εκείνη. Δεν είναι μόνο γιατί πενθού-
σαν τους χαμένους. Αλλά και γιατί
τους συνέιχε η αγωνία για τον εαυτό
τους. Νόμιζαν πως τους περίμεναν
όσα εκείνοι έκαναν στους Μηλίους,
αποίκους των Λακεδαιμονίων, όταν
τους νίκησαν ύστερα από πολιορκία,
αλλά και στους κατοίκους της Ιστι-

αίας και της Σκιώνης και της Τορώνης και της Αίγινας και σε άλλους πολλούς Έλληνες. Την επομένη συνέρχονται σε έκτακτη συνέλευση. Αποφασίζεται η επιχωμάτωση όλων των λιμένων, εκτός ενός, να επισκευάσουν τα τείχη και να προετοιμάσουν την πόλη για πολιορκία. (στο παραπάνω βιβλίο, σελ. 40).
Να επισημάνετε τις διαφορές ανάμεσα στο παραπάνω κείμενο και στο πρωτότυπο.

- Ποια δεινά μπορούσαν να υποστούν οι ηττημένοι; (χρησιμοποιήστε στοιχεία του κεφ. I §30-32, II §1-4 και του σχολίου της §3: Μηλίου...Αίγινήτας).

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 2. §5-15

Περίληψη

Ο Λύσανδρος με 200 πλοία ανάγκασε τις πόλεις της Λέσβου να προσχωρήσουν στη συμμαχία της Σπάρτης. Μετά την αναγγελία της καταστροφής στους Αιγός Ποταμούς όλες οι ελληνικές πόλεις-κράτη εγκατέλειψαν τους Αθηναίους εκτός από τη Σάμο.

Ο Λύσανδρος ανακοίνωσε στη Σπάρτη και στον Άγι, τον βασιλιά που βρισκόταν στη Δεκέλεια της Αττικής, ότι έρχεται με τα 200 πλοία στον Πειραιά. Ο άλλος βασιλιάς, ο Πausanίας, επιστράτευσε όλους τους μάχιμους Λακεδαιμονίους και άλλους Πελοποννησίους και τους

οδήγησε έξω από τα τείχη της Αθήνας.

Μέσα στην πολιορκημένη, από στεριά και θάλασσα, Αθήνα δε γινόταν λόγος για συνθηκολόγηση. Μόνο όταν τέλειωσαν τα λιγοστά τρόφιμα έστειλαν πρεσβεία στον Άγι με την πρόταση να γίνουν σύμμαχοι των Λακεδαιμονίων κρατώντας τα Μακρά Τείχη και τον Πειραιά. Ο Άγις είπε στους αντιπροσώπους να πάνε στη Σπάρτη, γιατί ο ίδιος δεν είχε πληρεξουσιότητα να διαπραγματευτεί μαζί τους. Οι έφοροι της Σπάρτης τους έστειλαν πίσω λέγοντας ότι, αν θέλουν πραγματικά ειρήνη, να λογικευτούν και τότε να ξανάρθουν.

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 2. §16-23

Κείμενο

Ο πρωταγωνιστικός ρόλος του Θηραμένη

16 Τοιούτων δὲ ὄντων Θηραμένης εἶπεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι εἰ βούλονται αὐτὸν πέμψαι παρὰ Λύσανδρον, εἰδὼς ἤξει Λακεδαιμονίους πότερον ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν βουλόμενοι ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν ἢ πίστεως ἔνεκα. Περμφθεις δὲ διέτριβε παρὰ Λυσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλείω, ἐπιτηρῶν ὅποτε Ἀθηναῖοι ἔμελλον διὰ τὸ ἐπιλελοιπέναι τὸν σῖτον ἅπαντα ὅτι

17 τις λέγοι ὁμολο γήσειν. Ἐπεὶ δὲ ἦκε τετάρτῳ μηνί, ἀπήγγειλεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι αὐτὸν Λύσανδρος τέως μὲν κατέχοι, εἶτα κελεύοι εἰς Λακεδαίμονα ἵέναι· οὐ γὰρ εἶναι

κύριος ὧν ἐρωτῶτο ὑπ' αὐτοῦ,
ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους. Μετὰ ταῦτα
ἠρέθη πρεσβευτῆς εἰς Λακεδαίμονα
αὐτοκράτωρ δέκατος αὐτός.

Κρίσιμη συνεδρίαση στη Σπάρτη

18 Λύσανδρος δὲ τοῖς ἐφόροις
ἔπεμψεν ἀγγελοῦντα μετ' ἄλλων
Λακεδαιμονίων Ἀριστοτέλην, φυγά-
δα Ἀθηναῖον ὄντα, ὅτι ἀποκρίναιτο
Θηραμένει ἐκείνους κυρίους εἶναι

19 εἰρήνης καὶ πολέμου. Θηραμέ-
νης δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐπεὶ
ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ, ἐρωτώμενοι δὲ
ἐπὶ τίνι λόγῳ ἤκοιεν εἶπαν ὅτι αὐτο-
κράτορες περὶ εἰρήνης, μετὰ ταῦτα
οἱ ἔφοροι καλεῖν ἐκέλευον αὐτούς.
Ἐπεὶ δ' ἤκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν,
ἐν ἣ ἄντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖ-
οι μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν
Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναί-
οις, ἀλλ' ἐξαιρεῖν.

Η απόφαση της Σπάρτης

20 Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τεῖχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας, τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίοις ἔπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θά-

21 λατταν ὅποι ἂν ἡγῶνται. Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανέφερον ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Η παράδοση των Αθηνών

Εἰσιόντας δ' αὐτοὺς ὄχλος περιεχεῖτο πολὺς, φοβούμενοι μὴ ἄπρα-

κτοὶ ἤκοιεν· οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων τῷ λιμῷ. Τῇ δὲ ὑστεραία ἀπήγγελλον οἱ πρέσβεις ἐφ' οἷς οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιοῖντο τὴν εἰρήνην· προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων ὡς χρὴ πείθεσθαι Λακεδαιμονίοις καὶ τὰ τεῖχη περιαιρεῖν. Ἀντειπόντων δὲ τινῶν αὐτῷ, πολὺ δὲ πλειόνων συνεπαινεσάντων, ἔδοξε δέχεσθαι τὴν εἰρήνην.

23 Μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατῆσαν καὶ τὰ τεῖχη κατέσκαπτον ὑπ' αὐλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας.

γλωσσικά σχόλια

αὐτόν (οριστ. αντων.) = αυτόν τον ίδιο

ἤξει εἰδὼς πότερον... ἢ... = θα επιστρέψει γνωρίζοντας τι από τα δύο... ἢ...

ἐξανδραποδίζομαι τὴν πόλιν (ἀνδράποδον) = υποδουλώνω την πόλη, την κυριεύω και μεταχειρίζομαι ἢ πουλάω ως δούλους τους κατοίκους της ἀντέχω περί τινος = επιμένω για κάτι

πίστεως ἔνεκα = ως εγγύηση

ἐπιτηρῶ (-έω) = καιροφυλακτώ, περιμένω την ώρα

διὰ τὸ ἐπιλελοιπέναι = εξαιτίας της ἔλλειψης

ὁμολογῶ = συμφωνώ, δέχομαι

τέως κατέχοι = τον κρατούσε ως τότε

κύριος = υπεύθυνος, αρμόδιος

δέκατος αὐτός = μαζί με άλλους εννέα

ἔφοροι < ἐπί + ὄρῳ· ἔφορος, εφορία, εφορευτική επιτροπή (μέλλον: ὄψομαι>) επόπτης, εποπτεύω

ἐπὶ τίνι λόγῳ = με ποιες προτάσεις

ἀντέλεγον μὴ σπένδεσθαι

Ἀθηναίοις = αντιπρότειναν να μη συνθηκολογήσουν με τους Αθηναίους

ἐξαιρῶ τινα = αφανίζω, καταστρέφω κάποιον

οὐκ ἔφασαν ἀνδραποδιεῖν = ἔφασαν οὐκ ἀνδραποδιεῖν - είπαν ότι δεν θα εξανδραποδίσουν, αρνήθηκαν να εξανδραποδίσουν

ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις = κατά τους Περσικούς πολέμους, 490-479 π.Χ.

ἐφ' οἷς ἔπεσθαι = υπό τον όρο να ακολουθούν

καθελόντας - καθαιρῶ = γκρεμίζω (τα τείχη)

καθέντας – καθίημι = φέρνω πίσω (τους εξόριστους)

εἰσιόντας - εἴσειμι = εισέρχομαι (εἴσοδος, εισιτήριο)

περιχεῖτο - περιχέομαι = χύνομαι γύρω (από κάποιον ή από κάτι) - «ὄχλος πολὺς περιχεῖτο αὐτούς» = πολὺς κόσμος χυνόταν γύρω τους, τους περικύκλωνε

οὐκ ἐγχωρεῖ μέλλειν = δεν χωράει ἄλλη αναβολή

λιμός = παντελής ἔλλειψη ειδών διατροφής, πείνα (>λιμώττω,

λιμοκτονώ, λιμασμένος)

λοιμός: βαριά μεταδοτική νόσος (> λοιμώδης, λοίμωξη)

ἐφ' οἷς = με ποιους όρους

προηγορῶ (-έω) τινος = μιλάω εξ ονόματος άλλου

περιαιρῶ (-έω) = γκρεμίζω

συνεπαινῶ (-έω) = επιδοκιμάζω

κατήσαν - κάτειμι = (για εξόριστο) επιστρέφω στην πατρίδα

ὑπ' αὐλητρίδων = ενώ αυλητρίδες έπαιζαν τον αυλό - κάλεσαν αυλητρίδες, όπως έκαναν στα γλέντια και στα συμπόσια, για να πανηγυρίσουν «μετά μουσικής» την κατεδάφιση των τειχών.

ἄρχειν - ἄρχω τινός =

αρχίζω κάτι – «νομίζοντες εκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας» = επειδή νόμιζαν ότι

εκείνη η ημέρα έκανε την αρχή για την ελευθερία στην Ελλάδα, ότι ήταν η πρώτη μέρα της ελευθερίας (αφού είχε καταλυθεί η αθηναϊκή ηγεμονία).

ερμηνευτικά σχόλια

§16-23

Μετά την ήττα στους Αίγους ποταμούς και την επικείμενη παράδοση της Αθήνας, η κατάσταση δεν είναι τόσο απλή όσο φαίνεται· από τη μια μεριά οι νικημένοι και απ' την άλλη οι νικητές, οι Σπαρτιάτες και οι σύμμαχοί τους. Μέσα στην Αθήνα υπάρχουν εκείνοι που αποκρούουν οποιονδήποτε συμβιβασμό, εκείνοι που δέχονται τον συμβιβασμό με διαφοροποιήσεις ως προς τους όρους αλλά και εκείνοι που χαίρο-

νται για την ήττα (βλ. και §22). Στο στρατόπεδο των νικητών άλλοι θέλουν την πλήρη συντριβή της Αθήνας και άλλοι έχουν τους λόγους τους να είναι μετριοπαθέστεροι (§19-20). Αν συνυπολογισθούν και οι προσωπικές φιλοδοξίες ή τα συμφέροντα διαφόρων από τους πρωταγωνιστές, δημιουργείται ένα περίπλοκο «πολιτικό σκηνικό», το οποίο επιτρέπει να δούμε η (σχετικά) απλή αφήγηση του συγγραφέα. Η εξωτερική πολιτική, τουλάχιστον ως προς τους διαδικαστικούς, οικονομικούς και στρατιωτικούς εκβιασμούς σε βάρος αυτών που βρίσκονται σε ασθενέστερη θέση, είχε διαμορφωθεί έτσι, ώστε να μας θυμίζει πρόσφατα γεγονότα σε πολλές περιοχές της γης.

§16 Θηραμένης

Ο Θηραμένης είναι μετριοπαθής ολιγαρχικός, φίλος της Σπάρτης

ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν

Οι Σπαρτιάτες είχαν αντιταχθεί στην οικοδόμηση των τειχῶν, αμέσως μετά τον τερματισμό των Περσικῶν πολέμων. Ανέκαθεν θεωρούσαν τα τείχη της Αθήνας επικίνδυνα για τη δική τους ασφάλεια. Η σημασία που είχαν τα τείχη για τους Αθηναίους φαίνεται και από το εξής επεισόδιο όπως το παραδίδει ο Πλούταρχος: ὅτε καὶ φασιν ὑπὸ τῶν νέων τινὸς δημαγωγῶν Κλεομένους ἐρωτώμενον, (τον Θηραμένην) εἰ τολμᾷ τάναντία Θεμιστοκλεῖ πράττειν καὶ λέγειν, παραδιδούς τὰ τείχη τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἃ Λακεδαιμονίων ἀκόντων ἐκεῖνος ἀνέστησεν, εἰπεῖν: « Ἄλλ' οὐδέν, ὦ μειράκιον,

ὑπεναντίον ἐγὼ πράττω Θεμιστοκλεῖ· τὰ γὰρ αὐτὰ τείχη κάκεῖνος ἐπὶ σωτηρία τῶν πολιτῶν ἀνέστησε, καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σωτηρία καταβαλοῦμεν, εἰ δὲ τὰ τείχη τὰς πόλεις εὐδαίμονας ἐποίει, πασῶν ἔδει πράττειν κάκιστα τὴν Σπάρτην ἀτείχιστον οὔσαν».

(Πλουτάρχου, Λύσανδρος, κεφ. 14).

Μετάφραση

Σ' αυτή την περίπτωση λένε ότι κάποιος από τους νέους δημαγωγούς, ο Κλεομένης, ρώτησε (το Θηραμένη) αν τολμάει τα αντίθετα από το Θεμιστοκλή να λέει και να πράττει, θέλοντας να παραδώσει τα τείχη στους Λακεδαιμονίους, τα οποία παρά τη θέληση των Λακεδαιμονίων (ο Θεμιστοκλής) ανύψωσε. Εκείνος απάντησε «Εγώ λοιπόν, παλληκάρκι μου, δεν κάνω τίποτε αντίθετο

προς το Θεμιστοκλή· γιατί κι εκείνος τα ίδια τείχη τα ύψωσε για τη σωτηρία των πολιτών κι εμείς για τη σωτηρία τους θα τα γκρεμίσουμε, κι αν τα τείχη έκαναν ευτυχισμένες τις πόλεις, η πιο δυστυχισμένη απ' όλες θα ήταν η Σπάρτη που είναι ατείχιστη».

(Μετάφραση: Γ. Χρυσάφης).

διέτριβε τρεῖς μῆνας καὶ πλείω

Ο Θηραμένης διέτριβε (καθυστερούσε) ώσπου να βεβαιωθεί ότι οι συμπολίτες του θα συμφωνούσαν σε οτιδήποτε, εξαντλημένοι από την πείνα. Μετά από τέσσερις μήνες δικαιολογήθηκε ότι ο Λύσανδρος τον είχε κατακρατήσει (κατέχοι, 17). Η ευλυγισία του λόγου φαίνεται σε όλο το απόσπασμα και χαρακτηριστικά στην §16 από το πλήθος των ρηματικών τύπων. Οι μισές περίπου

λέξεις της παραγράφου (αν εξαιρεθούν άρθρα, σύνδεσμοι και προθέσεις) είναι ρηματικοί τύποι.

§18 τοῖς ἑφόροις

Οι ἑφοροι ἦταν πέντε αιρετοί αξιωματικοί της Σπάρτης με ετήσια θητεία και ευρύτατες δικαιοδοσίες, η «Κυβέρνηση» της Σπάρτης.

Ἄριστοτέλην, φυγάδα Ἀθηναῖον ὄντα

Ο Λύσανδρος, στην εμπιστευτική αποστολή προς την κυβέρνηση της χώρας του, προς τους «ἑφόρους», συμπεριλαμβάνει και ένα Αθηναίο εξόριστο ολιγαρχικό. Ο Αριστοτέλης θα εξυπηρετούσε με μεγαλύτερη προθυμία τα συμφέροντα της Σπάρτης παρά της πατρίδας του.

Σ' αυτήν την παράγραφο είναι χαρακτηριστική η ελευθερία της ελληνικής γλώσσας ως προς την τοποθέτηση των λέξεων μέσα σε κάθε πρόταση. Το πλούσιο κλιτικό σύστημα της αρχαίας ελληνικής διευκόλυνε αυτήν την ευλυγισία.

§19 Σελλασία

Μεθοριακή πόλη με μεγάλη στρατηγική σημασία, στα βόρεια της Λακωνικής.

§20

Ο Ξενοφών έχει αξιοποιήσει τις δυνατότητες που του παρέχει η γλώσσα, για να ενσωματώσει τους όρους του κειμένου της συνθήκης μέσα στην αφήγησή του έτσι, ώστε να διακρίνεται μια διαβάθμιση ανάμεσα στον βασικό και στους κάπως δευτερεύοντες όρους. Ο κύριος όρος

δηλώνεται με ένα απαρέμφατο (ἔπεσθαι), οι προκαταρκτικοί όροι με τέσσερις μετοχές (καθελόντας, παραδόντας, καθέντας, νομίζοντας).

§23 ὑπ' αὐλητρίδων

Κάλεσαν αὐλητρίδες, όπως έκαναν στα γλέντια και στα συμπόσια για να πανηγυρίσουν «μετά μουσικής» την κατεδάφιση των τειχών!

§16-23

Ολόκληρο το απόσπασμα κυριαρχείται από διπλωματική/διαπραγματευτική δραστηριότητα. Τα ρήματα που σημαίνουν εκφορά λόγου παίρνουν ποικίλες αποχρώσεις: λέγω/ὁμολογῶ/ἀπαγγέλλω/κελεύω/ἔρωτῶ/ἀποκρίνομαι/καλῶ/ἀντιλέγω/φημί/προηγοῶ/συνεπαινῶ.

ερωτήσεις – ασκήσεις

- 1) Γιατί ζήτησε ο Θηραμένης να σταλεί ως πρεσβευτής στους Λακεδαιμονίους;
Γιατί άργησε να επιστρέψει από την αποστολή;**
- 2) Ποια δικαιοδοσία είχαν ως πρεσβευτές ο Θηραμένης και οι άλλοι;**
- 3) Ποιους όρους έθεσαν οι Λακεδαιμόνιοι;**
- 4) Το Κείμενο (§16-19) να γραφεί με τις αλλαγές:
Θηραμένης = πρέσβεις, Λύσανδρος = στρατηγοί (Λακεδαιμονίων) (δεν θα γίνει αλλαγή στην τελευταία περίοδο).**
- 5) Να καταγραφούν οι ονοματικές προτάσεις και να δηλωθεί η εξάρ-**

τηση, ο συντακτικός τους ρόλος και η εκφορά τους. (§16-17)

6) Γιατί οι Αθηναίοι εξέλεξαν το Θηραμένη, έναν ολιγαρχικό, να διαπραγματευθεί την ειρήνη με τους Λακεδαιμονίους;

7) Να καταγραφούν τα απαρέμφρατα που εξαρτώνται από λεκτικούς και κελευστικούς ρηματικούς τύπους· δίπλα στο κάθε απαρέμφρατο να γραφεί η οριστική του ίδιου χρόνου στο πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. (§18-19)

8) Πώς δικαιολογείτε τη στάση των Κορινθίων-Θηβαίων απέναντι στους Αθηναίους μετά την ήττα τους; (Με βάση όσα ιστορικά δεδομένα έχετε υπόψη σας καθώς και τη γεωγραφική θέση της Κορίνθου και της Θήβας).

9) Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:

α) το ρήμα ἔπομαι (§20 σημαίνει:

προηγούμεαι

ακολουθῶ

υποτάσσομαι

επαναστατῶ

β) ο κύριος ρηματικός τύπος της προτάσεως «ἐφ' ᾧ... θάλαττα» (§20) είναι:

καθελόντας

νομίζοντας

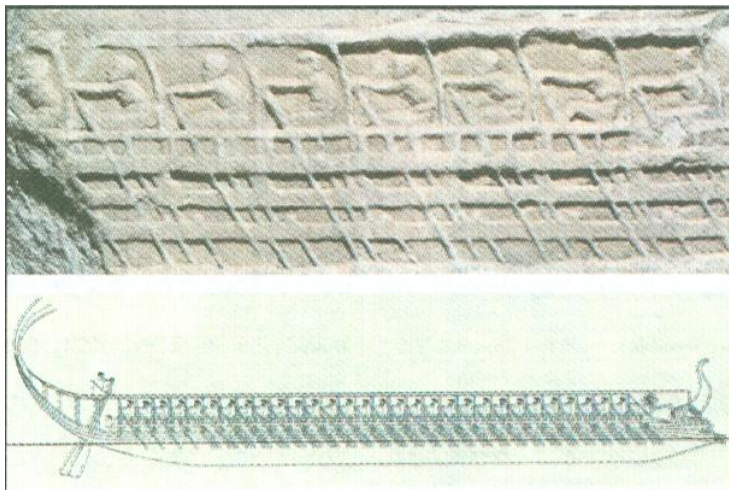
ἔπεσθαι

ἡγοῦνται

10. Οι όροι της ειρήνης: α) Ποιοι ήταν οι όροι σύμφωνα με το κείμενο του Ξενοφώντος, β) Οι ρηματικοί τύποι που δηλώνουν τους όρους βρίσκονται άλλοι στον ενεστώτα και άλλοι στον αόριστο. Ποια είναι η σημασία αυτής της διαφοράς;

γ) Ποιος είναι ο στόχος καθενός από τους όρους; δ) Ποιον όρο θεωρεί κύριο ο Ξενοφών και ποιοι όροι αποτελούν προϋπόθεση για τον κύριο όρο;

11. Στο κείμενο τονίζεται ο πρωταγωνιστικός ρόλος του Θηραμένη. Να καταγραφούν οι λέξεις που δείχνουν τον ιδιάζοντα ρόλο του (φανερό/αφανή, επίσημο/ανεπίσημο): των ρημάτων να γραφεί το γ' εν. πρόσ. ενεστώτα και παρατατικού (π.χ. πέμψαι → πέμπει, ἔπεμπε), των ονομάτων η ονομ. και γεν. ενικού (π.χ. πρεσβευτής, πρεσβευτοῦ)

Θέματα για συζήτηση

- Πώς δικαιολογείται η στάση των Λακεδαιμονίων απέναντι στην ηττημένη Αθήνα;
- Να εντοπίσετε στο κείμενο του λεγόμενου «ὄρκου τῶν Πλαταιῶν» (που έκαναν οι Έλληνες πριν από τη μάχη, 479 π.Χ.) τα σημεία, στα οποία πιθανώς στριξαν οι Λακεδαιμόνιοι τις αποφάσεις τους για την τύχη των Αθηναίων.

Ὅρκος ὃν ὤμοσαν Ἀθηναῖοι ὅτε ἤμελλον μάχεσθαι πρὸς τοὺς βαρβάρους.

Μαχοῦμαι ἕως ἂν ζῶ, καὶ οὐ περιπλέονος ποιήσομαι τὸ ζῆν ἢ τὸ εὐλεύθερος εἶναι, καὶ οὐκ ἀπολείψω τὸν ταξίαρχον οὐδὲ τὸν ἐνωμοτάρχην οὔτε ζῶντα οὔτε ἀποθανόντα,

καὶ οὐκ ἄπειμι ἔὰν μὴ οἱ ἡγεμόνες ἀφηγῶνται, καὶ ποιήσω ὅτι ἂν οἱ στρατηγοὶ παραγγείλωσιν, καὶ τοὺς ἀποθανόντας τῶν συμμαχεσαμένων θάψω ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἄθαπτον οὐδένα καταλείψω· καὶ νικήσας μαχόμενος τοὺς βαρβάρους δεκατεύσω τὴν Θηβαίων πόλιν, καὶ οὐκ ἀναστήσω Ἀθήνας οὐδὲ Σπάρτην οὐδὲ Πλαταιὰς οὐδὲ τῶν ἄλλων πόλεων τῶν συμμαχεσαμένων οὐδεμίαν, οὐδὲ λιμῶν περιόψομαι ἐργομένους οὐδὲ ὑδάτων ναματιαίων εἶρξω οὔτε φίλους ὄντας οὔτε πολεμίους. Καὶ εἰ μὲν ἐμπεδορκοίην τὰ ἐν τῷ ὄρκῳ γεγραμμένα, ἢ πόλις ἡμῆ ἀνοσος εἶη, εἰ δὲ μή, νοσοίη· καὶ πόλις ἡμῆ ἀπόρθητος εἶη, εἰ δὲ μή, πορθοῖτο· καὶ φέροι ἡμῆ, εἰ δὲ μή, ἄφορος εἶη· καὶ γυναῖκες τίκτοιεν ἐοικότα γονεῦσιν, εἰ δὲ μή, τέρατα· καὶ βοσκήματα τίκτοι ἐοικότα

βοσκήμασι, εἰ δὲ μή, τέρατα. Ταῦτα ὁμόσαντες, κατακαλύψαντες τὰ σφάγια ταῖς ἀσπίσιν ὑπὸ σάλπιγγος ἄρὰν ἐποιήσαντο, εἴ τι τῶν ὁωμομένων παραβαίνοιεν καὶ μὴ ἔμπεδορκοῖ(ε)ν τὰ ἐν τῷ ὄρκῳ γεγραμμένα, αὐτοῖς ἄγος εἶναι τοῖς ὁμόσασιν.

[Ο ὄρκος βρέθηκε το 1925 σε στήλη των Αχαρνών, βλ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛ. ΕΘΝΟΥΣ τ. Β σσ 342-344]

[Μετάφραση]

Ὁρκος τον οποίο ἔδωσαν οι Αθηναῖοι πριν από τη μάχη με τους βαρβάρους.

Θα μάχομαι ὅσο ζω, και δε θα προτιμήσω τη ζωή από την ελευθερία, και δε θα εγκαταλείψω τον ταξίαρχο ούτε τον ενωματάρχη ούτε ζωντανό ούτε νεκρό, και δε θα φύγω αν δε με οδηγούν ανώτεροί μου, και θα εκτε-

λέσω ό,τι διατάξουν οι στρατηγοί, και τους πεθαμένους συμπολεμιστές μου θα τους θάψω στο πεδίο της μάχης και δε θα αφήσω κανέναν άταφο· και, αφού νικήσω πολέμώντας τους βαρβάρους, θα επιβάλω τον φόρο της δεκάτης στην πόλη των Θηβαίων και δε θα ξεσπιτώσω τους πολίτες της Αθήνας ούτε της Σπάρτης ούτε των Πλαταιών ούτε καμιάς από τις άλλες πόλεις, που αγωνιστήκαμε μαζί, ούτε θα τους αφήσω να βασανίζονται από πείνα, ούτε θα τους εμποδίσω από τρεχούμενα νερά ούτε αν είναι φίλοι ούτε εχθροί. Και αν τηρώ και εφαρμόζω όσα είναι γραμμένα στον όρκο, η πόλη μου ας έχει υγεία, αν όχι, αρρώστια· και η πόλη μου ας είναι απόρθητη, αλλιώς, ας κυριευθεί· και ας είναι εύφορη, αλλιώς, άφορη· και οι γυναίκες ας γεννάνε

παιδιά που να μοιάζουν στους γονείς τους, αλλιώς, τέρατα· και ας γεννούν και τα ζώα όμοια με ζώα, αλλιώς, τέρατα. Αφού ορκίστηκαν αυτά και σκέπασαν τα σφάγια με τις ασπίδες τους, έριξαν κατάρα ενώ ηχούσε η σάλπιγγα, αν παραβούν κάτι από όσα ορκίστηκαν και δεν τηρούν τα γραμμένα στον όρκο, κρίμα να πέσει απάνω τους.

- Να επισημάνετε τις διαφορές ανάμεσα στο κείμενο του Ξενοφώντος για τους όρους της ειρήνης και το κείμενο του Πλουτάρχου, που ακολουθεί:

Λακεδαιμονίων ἐστὶν ἀκοῦσαι λεγόντων, ὡς Λύσανδρος μὲν ἔγραψε τοῖς ἐφόροις τάδε· «Ἄλώκαντι ταὶ Ἀθᾶναι», Λυσάνδρω δ' ἀντέγραψαν οἱ ἔφοροι· «Ἄρκει τό γε ἑαλώκειν»,

ἄλλ' εὐπρεπείας χάριν οὗτος ὁ λόγος πέπλασται, τὸ δ' ἀληθινὸν δόγμα τῶν ἐφόρων οὕτως εἶχε:
«Τάδε τὰ τέλη τῶν Λακεδαιμονίων ἔγνω· καββαλόντες [εἰς] τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μακρὰ σκέλη, καὶ ἐκβάντες ἐκ πασῶν τῶν πολέων, τὰς αὐτῶν γᾶν ἔχοντες, ταῦτά κα δρῶντες τὰν εἰρήναν ἔχοιτε, αἰ χρήδοιτε, καὶ τῶς φυγάδας ἀνέντες, περὶ τῶν ναῶν τῷ πλήθους, ὀκοῖόν τί κα τηνεὶ δοκέοι, ταῦτα ποιέετε».

[Μετάφραση]

Μπορεί να ακούσει κανείς να λένε οι Λακεδαιμόνιοι ὅτι ο Λύσανδρος ἔγραψε αὐτὰ στους ἐφόρους «Κατελήφθησαν αἱ Αθήναι». Στον Λύσανδρο ἀπάντησαν οἱ ἐφοροὶ «Ἀρκεῖ το ὅτι κατελήφθησαν». Ἡ διήγηση αὐτὴ ἔχει πλαστεῖ για να δείξει ἀνώτερη συμπεριφορὰ· ἡ

**αληθινή απόφαση των εφόρων
ήταν η εξής: «Αυτά αποφάσισαν οι
υπεύθυνοι των Λακεδαιμονίων·
αφού γκρεμίσετε τον Πειραιά και τα
μακρά τείχη και αφού αποχωρήσετε
από όλες τις πόλεις διατηρώντας
μόνο τη δική σας, αν τα πράξετε
αυτά, μπορείτε να έχετε ειρήνη, αν
θέλετε, και αφού αφήσετε, να
γυρίσουν οι εξόριστοι· για τον
αριθμό των πλοίων, να κάνετε ό,τι
αποφασιστεί επί τόπου.
[Πλουτ., Λύσανδρος, κεφ. 14].**

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 3. §1-10

Περίληψη

Αμέσως μετά την κατεδάφιση των τειχών ο «δήμος», ο λαός της Αθήνας, αποφάσισε να εκλέξει τριάντα άντρες, για να καταγράψουν τους «πατρίους νόμους», σύμφωνα με τους οποίους θα ρυθμιζόταν στο εξής η πολιτική ζωή του κράτους.

Ο Άγις διέλυσε το εκστρατευτικό σώμα της Δεκέλειας και ο Λύσανδρος πολιορκήσε τη Σάμο, το τελευταίο προπύργιο των δημοκρατικών. Οι Σάμιοι παραδόθηκαν με τον όρο να φύγουν από την πόλη τους, παίρνοντας μαζί τους ένα «ιμάτιον» ο καθένας και αφήνοντας πίσω τις περιουσίες τους. Ο Λύσανδρος εγκατέ-

στησε ολιγαρχικό καθεστώς, έστειλε τα πλοία και τα πληρώματα των συμμάχων στις πόλεις τους και αυτός με τα λακωνικά πλοία επέστρεψε στη Λακωνία. Πήρε μαζί του λάφυρα, στεφάνια που του είχαν χαρίσει οι πόλεις ως προσωπικά δώρα και 470 τάλαντα ασήμι που του είχε δώσει ο Πέρσης σατράπης Κύρος. Όλα τα παρέδωσε στις αρχές της Σπάρτης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ξενοφών δεν αναφέρει το γεγονός (γνωστό από άλλες πηγές, π.χ. Διόδωρος Σικελιώτης XIV, 3) ότι ο Λύσανδρος προτού γυρίσει από τη Σάμο στη Σπάρτη, πέρασε για λίγο από την Αθήνα και έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην επιβολή του τυραννικού καθεστώτος.

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 3. §11-16

Μετάφραση

Αυθαιρεσίες και εγκλήματα

11 Η εκλογή των Τριάντα έγινε αμέσως μετά την κατεδάφιση των Μακρών Τειχών και των τειχών του Πειραιά. Ενώ όμως εντολή τους ήταν να συντάξουν ένα σύνταγμα που θα ρύθμιζε τον πολιτικό βίο, όλο ανάβαλλαν τη σύνταξη και τη δημοσίευσή του· στο μεταξύ συγκροτούσαν τη Βουλή και τις άλλες αρχές όπως ήθελαν αυτοί.

12 Έπειτα άρχισαν να συλλαμβάνουν τους γνωστούς καταδότες, που τον καιρό της δημοκρατίας είχαν κάνει τη συκοφαντία επάγγελμα και ταλαιπωρούσαν την καλή τάξη, και να τους παραπέμπουν για θανατική καταδίκη. Η Βουλή τους

καταδίκασε μ' ευχαρίστηση, και το πράμα δε δυσαρεστούσε καθόλου όσους ένιωθαν πως τίποτα κοινό **13** δεν είχαν μ' αυτούς. Αργότερα ωστόσο άρχισαν να καταστρώνουν σχέδια για να επιβάλουν την ανεξέλεγκτη κυριαρχία τους στην πόλη. Το πρώτο βήμα ήταν να στείλουν στη Λακεδαίμονα τον Αισχίνη και τον Αριστοτέλη, για να πείσουν το Λύσανδρο να ενεργήσει να τους δοθεί φρουρά –που υπόσχονταν να συντηρούν αυτοί– «ώσπου να βγάλουν από τη μέση τα κακά στοιχεία και να οργανώσουν το καθεστώς». Εκείνος πείστηκε και φρόντισε να τους δώσουν τη φρουρά με τον Καλλίβιο για αρμοστή.

14 Μόλις οι Τριάντα πήραν τη φρουρά βάλθηκαν να καλοπιάνουν με κάθε τρόπο τον Καλλίβιο, για να εγκρίνη όλες του τις πράξεις· αυτός

πάλι τους έδινε στρατιώτες από τη φρουρά, που τους βοηθούσαν να συλλάβουν όποιους ήθελαν –όχι πια «κακά στοιχεία» κι ασήμαντα πρόσωπα, αλλ’ από δω και μπρος όποιον τους δημιουργούσε την υποψία ότι δε θ’ ανεχόταν τον παραμερισμό του κι ότι, αν δοκιμαζε ν’ αντιδράση, θάβρισκε πολλούς συμπαραστάτες.

Αντιθέσεις στους κόλπους των Τριάκοντα

15 Τον πρώτο καιρό ο Κριτίας κι ο Θηραμένης ήταν ομοϊδεάτες και φίλοι. Ο Κριτίας όμως –που ανάμεσα στ’ άλλα είχε εξοριστή κιόλας από τους δημοκρατικούς– είχε διάθεση να σκοτώση πολύν κόσμο, ενώ ο Θηραμένης εναντιωνόταν, λέγοντας ότι δεν ήταν λογικό να θανατώνουν ανθρώπους για μόνο

το λόγο ότι τους τιμούσε ο λαός, έστω κι αν δεν πείραζαν σε τίποτα την καλή τάξη. «Στο κάτω-κάτω», τούλεγε, «κ' εγώ κ' εσύ έχουμε πει και κάνει πολλά για ν' αποχτήσου-
16 με δημοτικότητα». Ο άλλος πάλι αποκρινόταν (γιατί φερόταν ακόμα φιλικά στο Θηραμένη) ότι όποιος θέλει να κυριαρχή ειν' υποχρεωμένος να βγάξη από τη μέση εκείνους που θα μπορούσαν να του σταθούν εμπόδιο: «Κι αν φαντάζεσαι οτι επειδή είμαστε τριάντα κι όχι ένας η εξουσία μας δε χρειάζεται τόση φροντίδα όσο και μια προσωπική τυραννία είσαι ανόητος».

[Μετάφραση: Ρόδης Ρούφος]

ερμηνευτικά σχόλια

§11-16

Στο κείμενο καταγράφεται η αντίθεση των Τριάκοντα προς τον δήμο των Αθηναίων, τους νόμους και τους θεσμούς της δημοκρατίας (§11-13). Έπειτα ήλθε η σειρά των ατόμων (§14- 15). Κατά την οκτάμηνη διάρκεια της εξουσίας των τριάκοντα εκτελέστηκαν 1500 πολίτες Αθηναίοι και μέτοικοι. Η αντίθεση έφτασε τέλος και στους κόλπους του ίδιου του σώματος των τυράννων (§15-16). Ο Κριτίας και ο Θηραμένης εκπροσωπούσαν δύο αντίθετες τάσεις μέσα στη «συμμορία» που ασκούσε την εξουσία.

Ο Ξενοφών οργανώνει τον λόγο του, ώστε να φανεί η χρονική κλιμάκωση των εξελίξεων (η αλληλουχία των χρονικών προτάσεων και

μετοχών) αλλά και η αλληλεξάρτησή τους, πώς δηλαδή από τις φαινομενικά δημοκρατικές διαδικασίες («οἱ δὲ τριάκοντα ἠρέθησαν...») τελικά το καθεστώς έφτασε στην απροκάλυπτη ομολογία του αυθαίρετου χαρακτήρα του («ὥσπερ τυραννίδος», §16). Η κατάσταση, όσο περνάει ο καιρός, γίνεται πιο πολύπλοκη.

§11

Ενώ μοναδικός (διακηρυγμένος) σκοπός των τριάκοντα και μοναδική εντολή της (εκβιασμένης, έστω) ψήφου της Εκκλησίας προς αυτούς ήταν να συντάξουν τους νόμους («έφ' ὧ τε συγγράψαι νόμους» / «οἱ τοὺς πατρίους νόμους συγγράψουσι») αυτοί ανέβαλλαν συνεχώς να εκτελέσουν το έργο που είχαν αναλάβει και συγκροτούσαν τη Βουλή

και τα άλλα θεσμικά όργανα, όπως τους άρεσε («ὡς ἔδόκει αὐτοῖς»), με δικούς τους ανθρώπους. Ενώ λοιπόν είχαν διακηρύξει ότι το καθεστώς τους θα ήταν προσωρινό, ως τη δημοσίευση των νέων νόμων, διέλυσαν τα δικαστήρια των ενόρκων (Ἡλιαία...) και παραχώρησαν στη Βουλή δικαστικές εξουσίες για ποινικά (ή δήθεν ποινικά) αδικήματα. Κατάργησαν επίσης τη μυστική ψηφοφορία σε όλες τις διαδικασίες.

§12

Μια από τις σκοτεινές πλευρές του αθηναϊκού δημοκρατικού καθεστώτος ήταν η ευκολία με την οποία μερικοί αδίστακτοι Αθηναίοι μπορούσαν «να ζουν από τη συκοφαντία». Η ψεύτικη καταγγελία, ψευδής καταμήνυση εναντίον ευκατάστατου συνήθως πολίτη, μπορούσε

να χρησιμοποιηθεί και ως μέσο εκβιασμού και ως μέσο προσωπικής εκδίκησης. Πολλές φορές ο συκοφάντης εξεβίαζε κάποιον και αποσπούσε χρηματικά ποσά, για να μην τον καταγγείλει και τον σέρνει στα δικαστήρια. Από τις ετυμολογικές ερμηνείες της λ. συκοφάντης <σῦκον+φαίνω (= αυτός που φανερώνει τα σύκα) που είχαν προταθεί ήδη από την αρχαιότητα πιθανότερη φαίνεται η πρώτη: 1) αυτός που φανέρωνε τα σύκα, κρυμμένα μέσα στα ρούχα του κλέφτη· 2) ο μηνυτής· 3) ο μηνυτής αυτών που είχαν κλέψει σύκα από ιερές συκιές, αφιερωμένες σε θεούς· 4) αυτός που τράνταζε τα κλαδιά ή τον κορμό της συκιάς για να φανούν τα σύκα, που ήταν κρυμμένα μέσα στα φύλλα· 5) (με επέκταση της αρχικής σημασίας) αυτός που κατήγγειλε στις αρχές

διάφορες παραβάσεις, όπως λαθραία εισαγωγή προϊόντων, παράνομη κτήση ή επικαρπία ξένης ιδιοκτησίας, φοροδιαφυγή και –συνηθέστερα– εχθρικές ενέργειες ή διαθέσεις κατά του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Εκτός από τα χρήματα που μπορούσε να αποσπάσει ο συκοφάντης ως εκβιαστής, αν καταδικαζόταν ο καταγγελλόμενος πολίτης, ο συκοφάντης είχε και τότε οικονομικό όφελος.

§13

Το να ενισχυθούν οι ένοπλοι τριάκοντα και οι οπαδοί τους εναντίον των άοπλων δημοκρατικών με (700 τελικά) φρουρούς Σπαρτιάτες δείχνει το αίσθημα ανασφάλειας των τυράννων. Επειδή το αίτημα αυτό θα το απέρριπτε η επίσημη κυβέρ-

νηση της Σπάρτης, δηλ. οι έφοροι, οι τριάκοντα ζητούν από τον Λύσανδρο να «συμπράξει», να «μεσολάβήσει», προφανώς παρασκηνιακά.

§14

Οι τριάκοντα ανέλαβαν τη συντήρηση των φρουρών από τη Σπάρτη (§13) με έξοδα του κράτους φυσικά, όχι δικά τους, και «κολάκευαν, καλόπιαναν με κάθε τρόπο τον Καλλίβιο», για να εξασφαλίζουν τη συναίνεσή του στις αυθαιρεσίες τους, αλλά και για να τους παρέχει φρουρούς «συνεργούς» στη σύλληψη πολιτών που είχαν ακόμη κύρος και δύναμη, ώστε να αντισταθούν στο καθεστώς.

§16

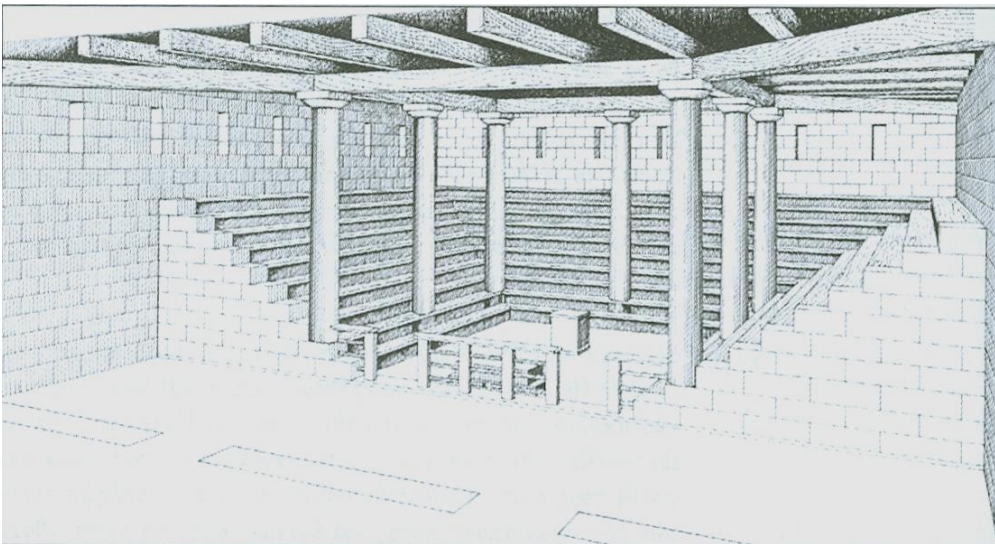
Οι τελευταίοι λόγοι του Κριτία φανερώνουν τον πολιτικό κυνισμό του.

ασκήσεις

1. Ποια στοιχεία τον κειμένου δείχνουν την αυθαιρεσία του κάθεστώτος των Τριάκοντα;

2. Ποιες ενέργειες έκαναν οι Τριάκοντα για να εξασφαλίσουν το κάθεστώς τους; Ποια ήταν η σκοπιμότητα της κάθε ενέργειας;

3. Πώς κρίνετε την πολιτική συμπεριφορά του Κριτία και του Θηραμένη

**Αναπαράσταση του Βουλευτηρίου
(Εκδοτική Αθηνών)**

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 3. §17-49

Περίληψη

Καθώς πλήθαιναν οι αυθαιρεσίες του καθεστώτος και οι άδικες εκτελέσεις πολιτών, πολλοί άρχισαν να ανησυχούν και να προσπαθούν να αντιδράσουν. Ο Θηραμένης υποστήριξε και πάλι ότι θα έπρεπε να μοιραστούν την εξουσία με αρκετούς άλλους. Ο Κριτίας και άλλοι από τους Τριάκοντα διάλεξαν τρεις χιλιάδες Αθηναίους, για να μετέχουν στην άσκηση της εξουσίας. Ο Θηραμένης έκρινε παράλογο το μέτρο και τις μεθοδεύσεις, οι αντίπαλοί του όμως αφόπλισαν όλους τους άλλους Αθηναίους, εκτός από τους «Τρισχιλίους». Κυριάρχησε πλέον η τρομοκρα-

τία. Σκότωσαν πολλούς από προσωπικό μίσος ή για τα χρήματά τους. Απόφασισαν να συλλάβει ο καθένας τους από ένα μέτοικο, να τον σκοτώσουν και να δημεύσουν την περιουσία του. Τέλος, έκριναν ότι ο Θηραμένης ήταν σοβαρό εμπόδιο στις αυθαιρεσίες τους και άρχισαν να τον συκοφαντούν στους βουλευτές, στον καθένα ξεχωριστά, ότι είναι επικίνδυνος για το καθεστώς. Κατόπιν κάλεσαν σε συνεδρία τη Βουλή και ειδοποίησαν τους πιο αδίστακτους νεαρούς, («παρακρατικούς»), να είναι εκεί με μαχαίρια κάτω από τη μασχάλη. Ο Κριτίας στην αγόρευσή του κατηγόρησε τον Θηραμένη ως αναξιόπιστο πολιτικό («κόθορνο», σαν το υπόδημα των ηθοποιών του θεάτρου που ταίριαζε και στα δύο πόδια), συμφεροντολόγο, ύπουλο και προδότη. Ο Θηρα-

μένης στην απολογία του υποστήριξε ότι πάντα πολιτεύθηκε με μετριοπάθεια και σύνεση, ότι οι ακρότητες του καθεστώτος των Τριάκοντα και οι αδικίες προκαλούν δίκαιες αντιδράσεις και ότι ποτέ, σε δημοκρατικό ή σε τυραννικό κάθεστώς, δεν επεδίωξε να στερήσει τίμιους πολίτες από τα πολιτικά τους δικαιώματα.

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 3. §50-56

Κείμενο

Παρωδία δίκης

50 Ὡς δὲ εἰπὼν ταῦτα ἐπαύσατο καὶ ἡ βουλή δῆλη ἐγένετο εὐμενῶς ἐπιθορυβήσασα, γνοὺς ὁ Κριτίας ὅτι εἰ ἐπιτρέψοι τῇ βουλῇ διαψηφίζεσθα περὶ αὐτοῦ, ἀναφεύξειτο, καὶ

τοῦτο οὐ βιωτὸν ἠγησάμενος, προσελθὼν καὶ διαλεχθεὶς τι τοῖς τριάκοντα ἐξῆλθε, καὶ ἐπιστῆναι ἐκέλευσε τοὺς τὰ ἐγχειρίδια ἔχοντας φανερώς τῇ βουλῇ ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις.

51 Πάλιν δὲ εἰσελθὼν εἶπεν·

«Ἐγώ, ὦ βουλή, νομίζω προστάτου ἔργον εἶναι οἴου δεῖ, ὅς ἂν ὀρῶν τοὺς φίλους ἐξαπατωμένους μὴ ἐπιτρέπη. Καὶ ἐγὼ οὖν τοῦτο ποιήσω. Καὶ γὰρ οἶδε οἱ ἐφεστηκότες οὐ φασιν ἡμῖν ἐπιτρέψειν, εἰ ἀνήσομεν ἄνδρα τὸν φανερώς τὴν ὀλιγαρχίαν λυμαινόμενον. Ἔστι δὲ ἐν τοῖς καινοῖς νόμοις τῶν μὲν ἐν τοῖς τρισχιλίοις ὄντων μηδένα ἀποθνήσκειν ἄνευ τῆς ἡμετέρας ψήφου, τῶν δ' ἔξω τοῦ καταλόγου κυρίους εἶναι τοὺς τριάκοντα θανατοῦν. Ἐγὼ οὖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ ἐξαλείψω ἐκ τοῦ καταλόγου, συνδοκοῦν

ἅπασιν ἡμῖν. Καὶ τοῦτον, ἔφη, ἡμεῖς
θανατοῦμεν».

Ἡ ἀντίδραση τοῦ Θηραμένου

52 Ἀκούσας ταῦτα ὁ Θηραμένης,
ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἐστίαν καὶ εἶ-
πεν: «Ἐγὼ ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἰκετεύω
τὰ πάντων ἐννομώτατα, μὴ ἐπὶ
Κριτία εἶναι ἐξαλείφειν μήτε ἐμὲ
μήτε ὑμῶν ὃν ἂν βούληται, ἀλλ’
ὄνπερ νόμον οὔτοι ἔγραψαν περὶ
τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ, κατὰ τοῦτον
καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ τὴν κρίσιν εἶναι.

53 Καὶ τοῦτο μὲν, ἔφη, μὰ τοὺς
θεοὺς οὐκ ἀγνοῶ, ὅτι οὐδέν μοι
ἀρκέσει ὅδε ὁ βωμός, ἀλλὰ βούλο-
μαι καὶ τοῦτο ἐπιδείξαι, ὅτι οὔτοι, οὐ
μόνον εἰσὶ περὶ ἀνθρώπους ἀδικώ-
τατοι, ἀλλὰ καὶ περὶ θεοὺς ἀσεβέ-
στατοι. Ὑμῶν μέντοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες
καλοὶ κάγαθοί, θαυμάζω, εἰ μὴ
βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς, καὶ ταῦτα

γιγνώσκοντες ὅτι οὐδὲν τὸ ἐμὸν ὄνομα εὐεξαλειπτότερον ἢ τὸ ὑμῶν ἐκάστου».

Ἡ ἐκτέλεση τοῦ Θηραμένη

54 Ἐκ δὲ τούτου ἐκέλευσε μὲν ὁ τῶν τριάκοντα κῆρυξ τοὺς ἔνδεκα ἐπὶ τὸν Θηραμένην· ἐκεῖνοι δὲ εἰσελθόντες σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἡγουμένου αὐτῶν Σατύρου τοῦ θρασυτάτου τε καὶ ἀναιδεστάτου, εἶπε μὲν ὁ Κριτίας· «Παραδίδομεν ὑμῖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ κατακεκριμένον κατὰ τὸν νόμον.

55 Ὑμεῖς δὲ λαβόντες καὶ ἀπαγαγόντες [οἱ ἔνδεκα] οὐ δεῖ τὰ ἐκ τούτων πράττετε».

Ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, εἶλκε μὲν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ὁ Σάτυρος, εἶλκον δὲ οἱ ὑπηρέται. Ὁ δὲ Θηραμένης ὥσπερ εἰκὸς καὶ θεοῦς ἐπεκαλεῖτο καὶ ἀνθρώπους καθορᾶν τὰ γιγνόμενα. Ἡ

δὲ βουλὴ ἡσυχίαν εἶχεν, ὀρῶσα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις ὁμοίους Σατύρῳ καὶ τὸ ἔμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου πλήρες τῶν φρουρῶν, καὶ οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἐγχειρίδια **56** ἔχοντες παρήσαν. Οἱ δ' ἀπήγαγον τὸν ἄνδρα διὰ τῆς ἀγορᾶς μάλα μεγάλη φωνῇ δηλοῦντα οἷα ἔπασχε. Λέγεται δὲ ἐν ῥῆμα καὶ τοῦτο αὐτοῦ. Ὡς εἶπεν ὁ Σάτυρος ὅτι οἰμώξειτο, εἰ μὴ σιωπήσειεν, ἐπήρετο· «Ἄν δὲ σιωπῶ, οὐκ ἄρ', ἔφη, οἰμώξομαι;» καὶ ἐπεὶ γε ἀποθνήσκειν ἀναγκαζόμενος τὸ κύνειον ἔπτε, τὸ λειπόμενον ἔφασαν ἀποκοτταβίσαντα εἰπεῖν αὐτόν· «Κριτία τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ». Καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἀγνοῶ, ὅτι ταῦτα ἀποφθέγματα οὐκ ἀξιόλογα, ἐκεῖνο δὲ κρίνω τοῦ ἀνδρὸς ἀγαστόν, τὸ τοῦ θανάτου παρεστηκότος μήτε τὸ φρόνιμον μήτε τὸ παιγνιῶδες ἀπολιπεῖν ἐκ τῆς ψυχῆς.

γλωσσικά σχόλια

ὥς... ἐπαύσατο = χρον. πρότ.,
υποκ. ο Θηραμένης

δῆλος, -η, -ον = φανερός

εὐμενῶς ἐπιθορυβῶ =
επιδοκιμάζω με φωνές

ἡ βουλή διαψηφίζεται = η Βουλή,
αποφασίζει με ψηφοφορία

ἀναφεύγω = ξεφεύγω, γλυτώνω

οὐ βιωτὸν ἡγοῦμαι τι = θεωρῶ
κάτι ανυπόφορο, δεν μπορῶ να
ανεχθῶ κάτι

ἐπιστῆναι – ἐφίσταμαι = στέκομαι
κοντά (ἢ πάνω από...)

δρύφακτα καὶ δρύφρακτα =
(<δρῦς + φράττω) τα κιγκλιδώματα
που χωρίζουν τις θέσεις των
βουλευτῶν ἀπὸ το χώρο του
ακροατηρίου της βουλῆς

**προστάτης = (ως πολιτικός όρος)
ηγέτης**

**οἴου δεῖ = (τοιούτου) οἴου δεῖ·
τέτοιου, όπως πρέπει να είναι**

**οἱ ἐφεστηκότες (ἐφίσταμαι) =
(πρβλ. §50: ἐπιστήναι ἐπὶ τοῖς
δρυφάκτοις)**

ἀνήσομεν – ἀνίημι = αφήνω

**λυμαίνομαι = καταστρέφω <λῦμα,
το· ἀπόπλυμα. ἡ λύμη· ντροπή,
κακοποίηση**

**οἱ ἔξω τοῦ καταλόγου = οι εκτός
καταλόγου, αυτοί των οποίων τα
ονόματα δεν περιλαμβάνονταν
στον κατάλογο**

**κύριός εἰμι + απαρ. = έχω το
δικαίωμα να...**

**συνδοκοῦν - (συνδοκεῖ) = αιτ.
ἀπόλυτη· συνδοκοῦν ἅπασιν ἡμῖν**

με τη σύμφωνη γνώμη όλων μας
(των Τριάκοντα)

ἔννομος, -ον = ο σύμφωνος με τον νόμο

ἰκετεύω τὰ πάντων ἔννομώτατα =
ικετεύω, σε ό,τι πιο δίκαιο υπάρχει
(στ' όνομα της ίδιας της
δικαιοσύνης)

μὴ ἐπὶ Κριτία εἶναι = να μην έχει ο
Κριτίας το δικαίωμα

καὶ ταῦτα γινώσκοντες = και
μάλιστα ενώ γνωρίζετε

εὐεξάλειπτος = αυτος που
εξαλείφεται, σβήνεται εύκολα

καλὸς κάγαθὸς = ωραίος στην εμφάνιση και με υψηλό φρόνημα (το πρότυπο της αριστοκρατικής τάξης)

ἐκεῖνοι εἰσελθόντες = ονομ. απόλυτη· αντί «ἐκείνων εἰσελθόντων»

**ὥσπερ εἰκὸς = ὅπως ἦταν φυσικό.
<εἴκω· μοιάζω. Πρκμ. ἔοικα, εἰκῶν,
εἰκάζω, εἰκασία, εἰκονίζω.**

**ἡσυχίαν ἔχω = παραμένω
αδρανῆς, δεν αντιδρώ**

**καὶ οὐκ ἀγνοοῦντες = δηλ. οι
βουλευταί**

**ῥῆμα = λόγος, φράση <εἴρω·
μιλάω, αφηγούμαι. Πρκμ. εἴρημαι.
ρήτωρ, ρήτρα, ρητός, ἀπόρρητος**

**οἰμῶζω = κλαίω, θρηνῶ
μεγαλόφωνα**

**ἐπήρετο· ἐπερωτῶ = ρωτάω,
ἀπαντῶ ρωτώντας**

**ἀναγκαζόμενος = διά της βίας, με
το ζόρι**

**τὸ κώνειον = δηλητηριώδες υγρό
που το χρησιμοποιούσαν για να
θανατώνουν κατάδικους**

ἀποκοτταβίζω = ρίχνω μακριά το κρασί που έχει μείνει στο ποτήρι μου, παίζοντας «κότταβο»

Κριτία τῷ καλῷ = για τον ωραίο Κριτία, στην υγεία του όμορφου Κριτία

**ἀγαστὸς (<ἀγαμαι) = θαυμαστός
τὸ φρόνιμον καὶ τὸ παιγνιῶδες
τῆς ψυχῆς = η αυτοκυριαρχία και
το χιούμορ, η ετοιμότητα του
πνεύματος**

ερμηνευτικά σχόλια

§50-56

Η περιγραφή της παρωδίας της δίκης του Θηραμένη είναι πολύ χαρακτηριστική για την κρίση που περνούσε ο Ελληνικός κόσμος στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. Η κρίση δεν

ήταν μόνο πολιτική: εδώ φαίνεται ολοκάθαρα πώς αμφισβητούνται και πόσο ωμά παραβιάζονται η αντίληψη που είχαν οι Έλληνες για το Νόμο καθώς και η αντίληψη για την ευσέβεια.

§50 καὶ ἐπιστῆναι... ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις

Δεν έφτανε η φανερή ψηφοφορία που είχαν επιβάλει οι Τριάκοντα στους βουλευτές/δικαστές· για να επηρεάσει την ελεύθερη βούλησή τους, ο Κριτίας χρησιμοποιεί ωμή τρομοκρατία με τους νεαρούς μαχαιροφόρους που μπήκαν μέσα στο Βουλευτήριο, στάθηκαν στο κιγκλίδωμα και κρατούσαν τα εγχειρίδια έτσι, ώστε να τα βλέπουν οι βουλευτές («φανερῶς... τῆ βουλῆ»).

§51 προστάτου ἔργον εἶναι... μὴ ἐπιτρέπη

Ο Κριτίας υποστηρίζει αδιάντροπα ὅτι οἱ δικαστές ἔχουν παρασυρθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπολογία τοῦ Θηραμένη («ἐξαπατωμένους») καὶ ὅτι ὁ ἴδιος, ὡς ἡγέτης, δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτρέψει κάτι τέτοιο. Ἄλλωστε καὶ «οἶδε οἱ ἐφροστηκότες», οἱ νεαροὶ με τὰ εγχειρίδια, λένε ὅτι δε θὰ ἐπιτρέψουν νὰ παρασυρθοῦν οὔτε οἱ δικαστές οὔτε καὶ ὁ Κριτίας (ἡμῖν).

ἔστι δὲ ἐν τοῖς καινοῖς νομοῖς... ἐγὼ οὖν...

Οἱ τύραννοὶ δὲν τηροῦν οὔτε τοὺς νόμους ποὺ ψήφισαν οἱ ἴδιοι. Καταλύεται κάθε ἐννοία νομιμότητας καὶ ὁ νόμος γίνεται παιχνίδι ἢ «εγχειρίδιον» στα χέρια τοῦ ἰσχυροῦ τῆς στιγμῆς.

Τους απλούς πολίτες μπορούσε να τους θανατώσει οποιοσδήποτε από τους Τριάκοντα και τα όργανά τους με την κατηγορία ότι είναι επικίνδυνοι για το καθεστώς. Ο «κατάλογος» είχε περιλάβει τρεις χιλιάδες ονόματα πολιτών μόνο, των οπαδών των ολιγαρχικών. Αν κάποιος από τους «εντός του καταλόγου» είχε κατηγορηθεί, δίκαια ή άδικα, για ανατρεπτικές ενέργειες, για να καταδικαστεί σε θάνατο έπρεπε να το αποφασίσουν οι πεντακόσιοι βουλευτές. Για τους «εκτός καταλόγου» αποφάσιζαν μόνο οι Τριάκοντα. Η J. de Romilly γράφει για τη σχέση των αρχαίων Ελλήνων με τον νόμο: «Οι Έλληνες, εραστής πάντοτε της ανεξαρτησίας, διακήρυσσαν συνεχώς με υπερηφάνεια την υπακοή τους στους νόμους. Είναι γεγονός ότι δεν αναζητούσαν με κανένα τρό-

πο να καθορίσουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες σε σχέση με την πόλη στην οποία ανήκαν και με την οποία είχαν ταυτισθεί. Το μόνο που ζητούσαν ήταν να διοικείται η πόλη αυτή από έναν δικό της κανόνα και όχι έναν άνθρωπο. Έτσι ο νόμος υπήρξε το στήριγμα και η εγγύηση όλης της πολιτικής τους ζωής. Και τον χρησιμοποιούσαν ως μέσον για να αντιτάσσονται τόσο στην αναρχία της πρωτόγονης ζωής όσο και στην υποταγή των λαών που, σαν τους Πέρσες, υπόκεινταν στην αυθαιρεσία ενός ηγεμόνα». (Ο Νόμος στην ελληνική σκέψη, σελ. 15).

§52 ... ὁ Θηραμένης ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἐστίαν... ἴκετεύω...

Είναι πασίγνωστος και από την ιστορία και από τη λογοτεχνία (κυρίως από την τραγωδία) ο σεβα-

σμός για τους «ΙΚΕΤΕΣ», που έχουν καταφύγει σε κάποιο βωμό ή ιερό. Η παραβίαση του ασύλου θεωρείται μεγάλη ασέβεια που μολύνει ολόκληρη την κοινότητα. Η τήρηση των θεσμών της ευσέβειας «αποτελούσε σε κάθε περίπτωση πολιτικό καθήκον». Οι σχέσεις της θρησκευτικής και της πολιτικής ζωής φαίνονται αν ρίξει κανείς μια ματιά στην Αγορά των Αθηνών· τα δημόσια κτήρια της αθηναϊκής δημοκρατίας είναι διάσπαρτα στο χώρο της αγοράς, ανάμεσα στα ιερά και στους βωμούς των θεών (Βλ. σχέδιο σελ.96).

§53 ὑμῶν μέντοι θαυμάζω εἰ μὴ βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς
Ο Θηραμένης προειδοποιεί τους Βουλευτές ότι αν μείνουν απαθείς σε τόσο ωμή καταπάτηση και του

νόμου και του ασύλου, σίγουρα κάποιοι απ' αυτούς θα έχουν την ίδια τύχη μ' αυτόν. Εύκολα θα μπορούσε να εξαλειφθεί το όνομα οποιουδήποτε από τον κατάλογο των «τρισχιλίων» και να θανατωθεί με εντολή των τριάκοντα, χωρίς την πολυτέλεια έστω και της «στημένης» δίκης. Γι' αυτό ο Θηραμένης «απορεί που δεν βοηθάνε (οι δικαστές) τον ίδιο τον εαυτό τους».

οἱ ἕνδεκα

Αξιωματούχοι, ένας από κάθε φυλή μαζί με τον γραμματέα, προϊστάμενοι του «δεσμοτηρίου», αρμόδιοι για τις θανατικές εκτελέσεις

§55 εἶλκε ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ὁ Σάτυρος...

Ο Θηραμένης είχε πιαστεί από τον βωμό και ο Σάτυρος και οι υπηρέτες

των τριάκοντα τον έσερναν, τον τράβαγαν για να τον απομακρύνουν.

**§56 ... ὅτι οἰμῶξοιτο, εἰ μὴ
σιωπήσειεν**

Επειδή φώναζε ο Θηραμένης, καταγγέλλοντας την παρανομία και την ασέβεια των διωκτών του, μέσα στην αγορά, ο Σάτυρος τον απείλησε ότι θα τον χτυπήσει («αν δεν σωπάσεις, θα κλάψεις»), ενώ τον έσερνε για εκτέλεση. Η απάντηση του Θηραμένη στον Σάτυρο και η τελευταία του φράση «Κριτία τῷ καλῷ» δείχνουν το «παιγνιώδες» του χαρακτήρα του. Ο «παιγνιώδης» χαρακτήρας των Αθηναίων, το χιούμορ, το έξυπνο ευφυολόγημα, σφράγισαν πολλά από τα δημιουργήματα του πολιτισμού τους και πιο πολύ το θέατρο: στο σατυρικό δράμα παρουσιαζόταν η παιδρή όψη του μύθου

των τραγωδιών που είχαν προηγηθεί στην παράσταση· στην κωμωδία του 5ου αι. π.Χ. κυριαρχούσε η ειρωνεία, ο σαρκασμός, η κριτική για τα πάντα, για πρόσωπα και γεγονότα της πολιτικής και της πνευματικής ζωής. Το «παιγνιώδες» πνεύμα είναι χαρακτηριστικό και στους πλατωνικούς διαλόγους.

§56 τὸ κώνειον

Παχύρρευστη ουσία με χαρακτηριστική δυσάρεστη οσμή από τα φύλλα και τους βλαστούς του φυτού **κώνειον**. Η αλκαλοειδής ουσία κωνεΐνη έχει έντονη τοξικότητα και απορροφάται γρήγορα από τους βλεννογόνους· επιφέρει παράλυση των κέντρων του προμήκους μυελού και των κέντρων κίνησης και προκαλεί σχετικά ανώδυνο θάνατο από ασφυξία.

ὁ κότταβος

Ἦταν νεανικό παιχνίδι στα συμπόσια· οι παίχτες σημάδευαν από μακριά μια λεκάνη και πετούσαν μέσα το κρασί που είχε απομείνει στο ποτήρι τους, προσπαθώντας να μη χυθούν σταγόνες έξω από τη λεκάνη και προφέροντας το όνομα αγαπημένου προσώπου. Αν δεν έπεφταν έξω από τη λεκάνη σταγόνες, ήταν καλό σημάδι για τις ερωτικές σχέσεις του παίχτη με το πρόσωπο, του οποίου το όνομα είχε αναφέρει. Το χιούμορ του Θηραμένη αποκτά την πραγματική του διάσταση αν συσχετισθεί με το γεγονός ότι ο Κριτίας είχε συνθέσει στίχους για τον Κότταβο. Με τα σημερινά δεδομένα η φράση του Θηραμένη και η τελευταία κίνησή του προτού πεθάνει, έχει το νόημα: «και στα δικά σου» (για τον Κριτία).

ερωτήσεις - ασκήσεις

1) Ποια ήταν η αρχική αντίδραση της Βουλής σε όσα είπε ο Θηραμένης; Ποιά αλλαγή στάσης παρατηρείτε;

**α) μετά την παρέμβαση του Κριτία,
β) μετά τα τελευταία λόγια του Θηραμένη;**

2) Γιατί η σύλληψη του Θηραμένη μέσα στο δικαστήριο ήταν και ανόσια και άδικη;

3) Να γραφεί η §50 με τις εξής αλλαγές:

ὁ Θηραμένης=οἱ φεύγοντες (= οἱ κατηγορούμενοι), Κριτίας = οἱ διώκοντες (οἱ κατήγοροι), ἡ Βουλή = οἱ βουλευταί.

4) Με ποιες απλές ή σύνθετες λέξεις των §50-51 έχουν ετυμολογική συγ-

**γένεια οι παρακάτω λέξεις της ΝΕ:
αλοιφή, άνεση, απάτη, απολυμαίνω,
επιστάτης, επιτροπή, λόγος,
λύματα, φυγή, ψήφος.**

**5) Πώς χαρακτηρίζετε τον Κριτία
από τις πράξεις του και τα λόγια του;**

**6. Οι λόγοι του Θηραμένη (§ 52) να
γραφούν με τις εξής αλλαγές: ἐγώ =
ἡμεῖς, Κριτίας = τριάκοντα.**

**7. Με ποια επιχειρήματα προσπα-
θεί ο Θηραμένης να υπερασπιστεί
τον εαυτό του; Ποιο ήταν το τελευ-
ταίο όπλο της «υπερασπιστικής
γραμμής» του Θηραμένη;**

**8. Οι λέξεις της στήλης Α (§50-51)
να συνδεθούν με τις στήλες Β και Γ
(όπως στο παράδειγμα):**

Α	Β	Γ
οι λέξεις/φράσεις	είναι	συμπληρ./προσδ.
δήλη	υποκείμενο	ἐπιστήναι
διαψηφίζεσθαι	υποκείμενο	ἡμῖν
βιωτὸν	κατηγορούμενο	ἀποθνήσκειν
τοὺς ἔχοντας	κατηγορούμενο	ἐπιτρέψοι
ἐξαπατωμένους	αντικείμενο	τοῦτο
μηδένα	κατηγ. μετοχή	βουλή
θανατοῦν	κατηγ. προσδ.	τοὺς φίλους
ἅπασιν	υποκείμενο	ἔστι

9. Υπογραμμίστε τη σωστή απάντηση:

η μετοχή ήγουμένου (§54) είναι:
κατηγορηματική
τροπική
αιτιολογική
εναντιωματική

10. Οι μετοχές της στήλης A (§52-53) να συνδεθούν με τις δευτερεύουσες προτάσεις της στήλης B στις οποίες αντιστοιχούν:

A

α) ἀκούσας

β) γινώσκοντες

B

α) ἔπειδ' ἀκούσῃ

εἰ ἤκουσε

εἰ καὶ ἤκουσε

ἔπει ἤκουσε

β) ἔπει γινώσκετε

εἰ καὶ γινώσκετε

ἐὰν γινώσκητε

ἵνα γινώσκητε

11. Το τμήμα « ὁ δὲ Θηραμένης...
παρῆσαν» (§55) να γραφεί με τις
εξής αλλαγές:

Θηραμένης = οἱ φεύγοντες,
ἢ βουλή = οἱ βουλευταί.

12. Οι προτάσεις της στήλης A
(§55) να συνδεθούν με τον κατά-
λληλο χαρακτηρισμό της στήλης B.

A	B
- ὡς ταῦτα εἶπεν	πλάγια
- ὥσπερ εἰκὸς	ερωτηματική
- ὅτι ἐγχειρίδια	χρονική
ἔχοντες παρῆσαν	υποθετική
- οἷα ἔπασχε	χρονική
- εἰ μὴ σιωπήσειεν	αναφορική
- ἐπεὶ... τὸ κύνειον ἔπτιε	ειδική

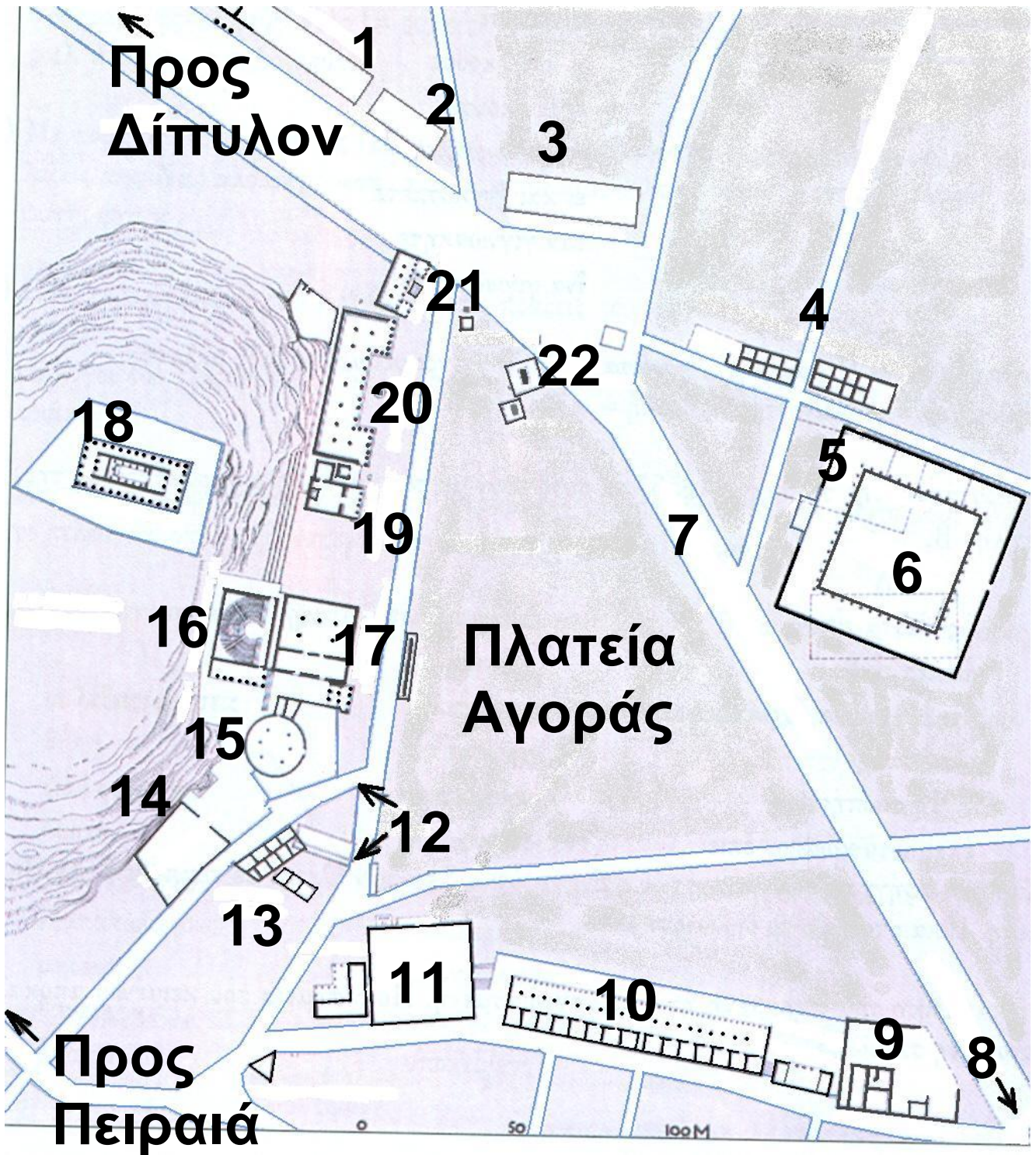
13. Από την αφήγηση των γεγονότων φαίνεται ότι ο Ξενοφών βλέπει με συμπάθεια τον Θηραμένη. Ποια στοιχεία το δηλώνουν αυτό;

14. Η καταδίκη του Θηραμένη ήταν προσχεδιασμένη. Ποια σημεία του κειμένου αποκαλύπτουν τη σκευωρία;

Θέματα για συζήτηση

- Να παρατηρήσετε το σχέδιο της Αγοράς των Αθηνών (σελ. 100/94). Ποια εντύπωση δημιουργείται για τις σχέσεις θρησκευτικής και πολιτικής ζωής; Υπάρχουν παρόμοιες σχέσεις στην σύγχρονη εποχή;

- Να αιτιολογηθεί η αντιφατική στάση της Βουλής σε δύο διαφορετικά σημεία της συνεδρίας: «εὐμενῶς ἐπιθορυβήσασα» (§50) και «ἡσυχίαν εἶχε» (§55)

Η ΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΤΩΝ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

1. Εργαστήρια
2. Στοά των Ερμών
3. Ποικίλη Στοά
4. Εργαστήρια-Καταστήματα
5. Δικαστήριον
6. Τετραγωνικόν Περιστύλιον
7. Οδός Παναθηναίων
8. Προς Ακρόπολιν
9. Αργυροκοπείον
10. Νότια Στοά
11. Ηλιαία
12. Όροι Αγοράς
13. Δημόσια Γραφεία
14. Στρατηγείον
15. Θόλος
16. Νέον Βουλευτήριον
17. Παλαιόν Βουλευτήριον
18. Ναός Ηφαίστου
19. Ναός Απόλλωνος Πατρώου
20. Στοά Ελευθερίου Διός
21. Βασίλειος Στοά
22. Βωμός των 12 θεών

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 4. §1-17

Μετάφραση

Ακρότητες των Τριάκοντα

1 Τέτοιος στάθηκε ο θάνατος του Θηραμένη. Τότε πια θεώρησαν οι Τριάκοντα πως ήταν ελεύθεροι να τυραννούν δίχως φόβο· όχι μόνο απαγόρευσαν σ' όσους δεν ήταν γραμμένοι στον κατάλογο να μπαίνουν στην πόλη, αλλά τους άρπαζαν κι από μέσα απ' τ' αγροκτήματά τους για να τους πάρουν, αυτοί κ' οι φίλοι τους, τη γη τους. Οι κατατρεγμένοι κατέφευγαν στον Πειραιά, μα κ' εκεί συνεχιζόταν ο διωγμός· τα Μέγαρα κ' η Θήβα γέμισαν πρόσφυγες.

Η κατάληψη του φρουρίου της Φυλής

2 Τότε κίνησε από τη Θήβα ο Θρασύβουλος με μια εβδομηνταριά άντρες κ' έπιασε τ' οχυρό φρούριο της Φυλής. Μια μέρα πούκανε πολύ καλό καιρό βγήκαν οι Τριάντα από την πόλη να τους χτυπήσουν, έχοντας μαζί τους τους Τρεις Χιλιάδες και το ιππικό. Όταν έφτασαν στη Φυλή, μερικοί νέοι τόλμησαν να κάνουν αμέσως επίθεση στο φρούριο, αλλά πληγώθηκαν κ' έφυγαν άπρα-

3 χτοι. Οι Τριάντα σχεδίαζαν να χτίσουν τείχος για να κόψουν τον ανεφοδιασμό των επαναστατών και να τους αναγκάσουν να παραδοθούν· τη νύχτα όμως και την άλλη μέρα χιόνισε τόσο πολύ που υποχρεώθηκαν να γυρίσουν πίσω στην πόλη, βουτηγμένοι στα χιόνια, αφού τους σκότωσαν οι άλλοι πολλούς

4 βοηθητικούς. Κατάλαβαν ωστόσο ότι οι επαναστάτες θα λεηλατούσαν και τις καλλιέργειες αν δεν υπήρχε φρουρά να τις προστατέψουν· έστειλαν λοιπόν στα σύνορα –κάπου δεκαπέντε στάδια από τη Φυλή– όλη σχεδόν τη Λακωνική φρουρά και το ιππικό δύο φυλών, που στρατοπέδευσαν σ' ένα πυκνοφυτεμένο τόπο και φύλαγαν την περιοχή.

Αιφνιδιαστική επίθεση και νίκη των δημοκρατικών

5 Στο μεταξύ είχαν συγκεντρωθεί στη Φυλή κάπου εφτακόσιοι άνδρες. Μια νύχτα, ο Θρασύβουλος τους πήρε και τους κατέβασε σ' απόσταση τριών ή τεσσάρων σταδίων από τη φρουρά· εκεί απόθεσαν τα όπλα

6 τους και περίμεναν. Κατά τα ξημερώματα σηκώθηκαν οι φρου-

ροί και τράβηξαν ο καθένας στη δουλειά του, ξεμακραίνοντας από τον οπλισμό τους. Εκείνη την ώρα –καθώς οι ιπποκόμοι έκαναν θόρυβο ξυστρίζοντας τ' άλογα– οι άντρες του Θρασύβουλου άραξαν τ' άρματα, κι ορμώντας καταπάνω τους τρεχάτοι σκότωσαν μερικούς και κυνήγησαν τους άλλους, που τόβηλαν στα πόδια, ως έξη-εφτά στάδια δρόμο. Οι ολιγαρχικοί έχασαν πάνω από εκατόν είκοσι οπλίτες και τρεις ιππείς: το Νικόστρατο, το λεγόμενο «ωραίο», κι άλλους δυο που πιάστηκαν στα στρώματά τους.

7 Κατόπι οι επαναστάτες γύρισαν πίσω, έστησαν τρόπαιο, μάζεψαν τα όπλα και τα λάφυρα που είχαν πέσει στα χέρια τους και πήγαν πίσω στη Φυλή. Όταν ήρθε το ιππικό από την πόλη για ενίσχυση, δε βρήκε κανέναν εχθρό μπροστά του·

έμεινε λοιπόν εκεί μόνο ώσπου να παραλάβουν τους νεκρούς οι συγγενείς τους και γύρισε ξανά στην πόλη.

Σύλληψη των κατοίκων της Ελευσίνας

8 Έπειτα απ' αυτό οι Τριάντα, κρίνοντας ότι η θέση τους είχε κλονιστή, αποφάσισαν να κάνουν δική τους την Ελευσίνα για να την έχουν καταφύγιο σ' ώρα ανάγκης. Πήγαν λοιπόν εκεί ο Κριτίας κ' οι άλλοι συνάδελφοί του, έχοντας δώσει από πριν οδηγίες στο ιππικό, κ' έκαναν επιθεώρηση στους Ελευσινίους. Κατόπι, με το πρόσχημα ότι ήθελαν να ξέρουν πόσοι είναι και πόση πρόσθετη φρουρά θα χρειαστούν, πρόσταξαν να τους καταγράψουν όλους, κι ο καθένας που θα καταγραφόταν να βγαίνει από τη μικρή

πύλη προς τη θάλασσα. Στο γιαλό όμως είχαν τοποθετήσει δεξιά κι αριστερά τους ιππείς, κ' έναν-έναν που έβγαινε τον άρπαζαν οι βοηθοί τους και τον έδεναν χεροπόδαρα.

Αφού τους έπιασαν όλους μ' αυτό τον τρόπο, πρόσταξαν τον αρχηγό του ιππικού Λυσίμαχο να τους πάρη και να τους παραδώση στους

9 Έντεκα. Την άλλη μέρα συγκέντρωσαν στο Ωδείο τους οπλίτες που ήταν γραμμένοι στον κατάλογο, καθώς και τους υπόλοιπους ιππείς, κι ο Κριτίας σηκώθηκε κ' είπε:

«Το καθεστώς, άνδρες, δεν τ' οργανώνουμε μόνο για καλό δικό μας, μα άλλο τόσο και για δικό σας. Μια και θάχετε λοιπόν μερίδιο στις τιμές, πρέπει νάχετε μερίδιο και στους κινδύνους. Για τούτο είν' ανάγκη να καταδικάσετε τους Ελευσινίους που

πιάσαμε, ώστε νάχετε τις ίδιες ελπίδες και τους ίδιους φόβους με μας.»

10 Και τους έδειξε ένα σημείο, λέγοντας να παν εκεί να ψηφίσουν ένας-ένας, φανερά. Το μισό Ωδείο ήταν γεμάτο οπλισμένους Λάκωνες φρουρούς· άλλωστε όσοι πολίτες δε σκοτίζονταν παρά μόνο για το συμφέρον τους τάβλεπαν αυτά με καλό μάτι...

Οι θέσεις των αντιπάλων σε σημεία της πόλης του Πειραιά

Μετά απ' αυτά ο Θρασύβουλος πήρε τους ανθρώπους του από τη Φυλή –είχαν κιόλας μαζευτή περίπου χίλιοι– κ' έφτασε νύχτα στον Πειραιά. Μόλις τόμαθαν οι Τριάντα έτρεξαν να τους χτυπήσουν με τους Λάκωνες, τους οπλίτες και το ιππικό, και προχώρησαν από τον αμαξωτό δρόμο που ανεβαίνει στον

11 Πειραιά. Οι επαναστάτες δοκίμασαν στην αρχή να τους εμποδίσουν, αλλά βλέποντας ότι ο περίγυρος του Πειραιά, μεγάλος καθώς ήταν, χρειαζόταν πολυάνθρωπη φρουρά για την επάνδρωσή του ενώ αυτοί ήταν λίγοι, συσπειρώθηκαν στη Μουνιχία. Τότε οι ολιγαρχικοί πήγαν στην Ιπποδάμειο Αγορά· πρώτα παρατάχτηκαν έτσι ώστε να πιάσουν όλο το φάρδος του δρόμου που οδηγεί στο ιερό της Άρτεμης της Μουνιχίας και στο Βενδίδειο, και το βάθος τους έφτασε τις πενήντα σειρές. Κατόπι, μ' αυτό το σχηματισμό, άρχισαν ν' ανηφορίζουν.

12 Αντίκρυ τους, οι επαναστάτες έπιασαν κ' εκείνοι όλο το πλάτος του δρόμου, οι οπλίτες τους όμως είχαν μόνο δέκα σειρές βάθος· πίσω τους ωστόσο πήραν θέση ασπιδοφόροι κ' ελαφρό πεζικό

οπλισμένο μ' ακόντια, και πιο πίσω ακόμα άλλοι, οπλισμένοι με πέτρες. (Απ' αυτούς ήταν πολλοί, γιατί είχαν προστεθή και ντόπιοι). Καθώς προχωρούσαν οι αντίπαλοι, ο Θρασύβουλος πρόσταξε τους άνδρες του ν' αποθέσουν τις ασπίδες τους· κάνοντας κι αυτός το ίδιο, αλλά κρατώντας τ' άλλα όπλα του, στάθηκε στη μέση κ' είπε:

Ο λόγος του Θρασυβούλου πριν από τη μάχη

13 «Θυμηθήτε, πολίτες –κι όσοι δεν το ξέρετε, μάθετέ το- ότι στο δεξιό εκείνων που πλησιάζουν βρίσκονται αυτοί που εδώ και τέσσερις μέρες νικήσατε και πήρατε στο κυνήγι. Στο άκρο αριστερό τους πάλι είναι οι ίδιοι οι Τριάντα – αυτοί που δίχως σε τίποτα νάχουμε φταίξει μας εξόριζαν από την πόλη, μας

έδιωχναν από τα σπίτια μας κ' έκαναν προγραφές των αγαπημένων μας. Να όμως που τώρα τους ελαχε κάτι που αυτοί ποτέ δεν περίμεναν, ενώ εμείς πάντα το ευχόμασταν – τους αντικρύζουμε με τα όπλα στα **13** χέρια! Κάποτε μας έπιαναν την ώρα που τρώγαμε, την ώρα που κοιμόμασταν, την ώρα που ήμασταν στην Αγορά· άλλοι εξοριστήκαμε όχι μόνο αναίτια, αλλά δίχως να βρισκόμαστε καν στην πόλη. Γι' αυτό κ' οι θεοί παίρνουν τώρα φανερά το μέρος μας: μέσα στην καλοκαιρία προκαλούνε θύελλα την ώρα που μας συμφέρει· όταν κάνουμε επιχείρηση, λίγοι εμείς εναντίον πολλών εχθρών, θριαμβεύουμε χάρη στην εύνοιά τους· **15** και να τώρα που μας έφεραν σε τοποθεσία όπου οι εχθροί έχουν ν' ανέβουν ανήφορο κ' έτσι δεν

μπορούν ούτε δόρατα, ούτε
ακόντια να ρίξουν πάνω από τα
κεφάλια των μπροστινών τους, ενώ
εμείς από ψηλά θα τους φτάνουμε
και με δόρατα και μ' ακόντια και με
πέτρες και θα χτυπήσουμε πολλούς.

16 Θα νόμιζε κανένας ότι με τις
πρώτες σειρές τους τουλάχιστον θα
χρειαστή να πολεμήσουμε σαν ίσοι
προς ίσους· αν όμως εσείς ρίχνετε
τα βέλη σας πυκνά-πυκνά, όπως
πρέπει, κανένας σας δε θ' αστο-
χήση – γεμάτος καθώς είν' ο δρό-
μος από δαύτους. Αυτοί πάλι θα
κρύβονται όλη την ώρα κάτω από
τις ασπίδες τους για να προφυλα-
χτούν – έτσι θα μπορούμε να τους
χτυπάμε όπου θέλουμε, να νάναι
τυφλοί, αλλά και να ορμάμε κατα-
πάνω τους και να τους γκρεμίζουμε.

17 Εμπρός λοιπόν, άνδρες, αγωνι-
στήτε με τέτοιο τρόπο, που ο καθέ-

νας σας να νιώση ότι σ' αυτόν χρω-
στάμε το πιο πολύ τη νίκη! Γιατί
αυτή, αν θέλη ο Θεός, θα μας δώσει
πίσω πατρίδα, σπίτια, ελευθερία,
τιμές, παιδιά ,–σ' όσους έχουν– και
γυναίκες. Τρισευτυχισμένοι θάναί
στ' αλήθεια όσοι από μας, νικητές,
ζήσουν για να δουν τη γλυκύτερη
εκείνη μέρα! Ευτυχισμένος όμως κι
όποιος σκοτωθή, γιατί σε κανένα –
και πλούσιος νάναι– δε θα στηθή
μνημείο λαμπρό σαν το δικό του!
Όταν λοιπόν έρθη η στιγμή θ' αρχί-
σω εγώ να τραγουδάω τον παιάνα–
και μόλις επικαλεστούμε τον Ενωά-
λιο ας ορμήσουμε όλοι με μια καρ-
διά, να ξεπληρώσουμε σ' αυτούς
τους ανθρώπους τις προσβολές
που μας έκαναν!»

[Μετάφραση: Ρόδης Ρούφος]

1. Λιμνήν Ζέας
2. Ακρόπολις Μουνιχίας
3. Ιπποδάμειος Αγορά

Ο ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ
(Εκδοτική Αθηνών)

ερμηνευτικά σχόλια

§1-7

Η ομάδα των «σκληρών» του καθεστώτος των τριάκοντα επικράτησε. Η σκληρότητα του καθεστώτος έφτασε σε ακραίες μορφές· διώξεις πολιτών, καταπάτηση περιουσιών απο τους οπαδούς της τυραννίας, εκτελέσεις. Άρχισε να οργανώνεται η αντίσταση· οι διωκόμενοι κατέφευγαν πρώτα στον Πειραιά και από εκεί έξω από τα σύνορα, στα Μέγαρα και κυρίως στη Θήβα.

§1

Όσοι είχαν υποστεί διώξεις στην ύπαιθρο της Αττικής, δεν επιτρέπεται άλλωστε να μπούνε στο κέντρο της πόλης («... μὴ εἰσιέναι εἰς τὸ ἄστυ»), κατέφευγαν στον Πειραιά. Στην περιοχή του Πειραιά

από δεκαετίες είχε διαμορφωθεί παράδοση δημοκρατικής πλειοψηφίας την οποία συγκροτούσαν τα πληρώματα του στόλου, οι έμποροι, οι ναυτικοί και οι μέτοικοι.

Τα Μέγαρα και η Θήβα γέμισαν πρόσφυγες

Ο Ξενοφών περιγράφει ειρωνικά την κατάσταση: οι τριάκοντα, με τις ακρότητές τους γέμισαν και τα Μέγαρα και τη Θήβα από αυτούς που απομακρύνονταν από την Αττική ή, με διαφορετική διατύπωση, «και τα Μέγαρα και η Θήβα πλημμύρισαν από πολιτικούς πρόσφυγες».

Όσο μεγάλωνε το κύμα των φυγάδων, άρχισε να διαφαίνεται ο κίνδυνος για το τυραννικό καθεστώς: να οργανωθούν ένοπλες ομάδες πολιτικών προσφύγων. Για να προλάβουν τέτοιο ενδεχόμενο οι Σπαρτιά-

τες εξέδωσαν αυστηρή διαταγή, όπως παραδίδεται από τον Πλούταρχο στον Βίο του Λυσάνδρου, κεφ.

27: «Λακεδαιμόνιοι έψηφίσαντο... οι φυγάδες Αθηναίοι να οδηγούνται πίσω στην Αθήνα από κάθε κράτος και να θεωρούνται παραβάτες όσοι φέρουν εμπόδια σ' αυτούς που προσπαθούν να τους φέρουν πίσω».

Στο ίδιο κείμενο όμως φαίνεται η αντίδραση του κράτους των Θηβών.

Οι Θηβαίοι «άντεψηφίσαντο... ψηφίσματα πρέποντα και αδελφά (= σύμφωνα) ταῖς Ἡρακλέους και Διονύσου πράξεσιν, οἰκίαν μὲν ἀνεῶχθαι (να είναι ανοιχτή) πᾶσαν και πάλιν ἐν Βοιωτία τοῖς δεομένοις Ἀθηναίων, [ ] ἂν δέ τις Ἀθήναζε (= στην Αθήνα) διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπὶ τοὺς τυράννους ὄπλα κομίζῃ, μήτε ὄρᾶν τινὰ Θηβαῖον

μήτε ἀκούειν [ ]. Θρασύβουλος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Φυλὴν καταλαβόντες ἐκ Θηβῶν ὠρμήθησαν, ὄπλα καὶ χρήματα καὶ τὸ λαθεῖν τὸ ἄρξασθαι (να μην τους πάρουν εἶδηση, οἱ τύραννοι, προτοῦ αρχίσουν) Θηβαίων αὐτοῖς συμπαρασκευασάντων».

§5

Ἡ ἀντίδραση κατὰ τοῦ τυραννικοῦ καθεστώτος εἶναι τόσο ἐντονη, ὥστε μέσα σε ελάχιστες μέρες ἡ δύναμη τοῦ Θρασύβουλου στη Φυλὴ δεκαπλασιάζεται.

§8-10

Οἱ Τριάκοντα, μετὰ τὴν πρώτη τους ἥττα καὶ βλέποντας τὴ συνεχὴ ἐνίσχυση τῶν δημοκρατικῶν, προσπαθοῦν νὰ εξασφαλίσουν καταφύγιο στὴν Ἐλευσίνα, σε περίπτωση ὀρι-

στικής ήττας. Χρησιμοποιούν γι' αυτό παράνομα και αθέμιτα μέσα, με δολιότητα και άσκηση πρωτοφανούς τρομοκρατίας.

§8

Για να πετύχει η συγκέντρωση των κατοίκων της Ελευσίνας (το «μπλόκο»), οι Τριάκοντα εξαπατούν τα θύματά τους· συγκεντρώνουν τους πολίτες, δήθεν, για απογραφή (για να τους στείλουν επιπλέον φρουρούς για προστασία) και ασκούν (αρχικά τουλάχιστον) ψυχολογική βία στον πληθυσμό με την παρουσία των ιππέων.

§9 να ψηφίσουν... φανερά

Ακόμη και στους συνεργάτες του καθεστώτος δεν έχει εμπιστοσύνη ο Κριτίας. Για να μην υπάρξουν «διαρροές ψήφων», εκτός από την (πρω-

τοφανή) πολυπληθή παρουσία Σπαρτιατών στρατιωτών μέσα στο χώρο του (δήθεν) δικαστηρίου, επιβάλλεται και η φανερή ψηφοφορία. Στο πλήθος των δικονομικών παραβάσεων, σ' αυτή την παρωδία δίκης, πρέπει να προστεθεί κι αυτή την οποία τονίζει ο Λυσίας (Κατά Έρατοσθένους, 52): δικάστηκαν τριακόσιοι άνθρωποι με μια ψηφοφορία, ενώ βασική αρχή δικαίου για το αθηναϊκό κράτος ήταν ότι δεν εκδίδονται συνολικές αποφάσεις αλλά για τον κάθε κατηγορούμενο χωριστά.

«...ὁ Ἐρατοσθένης..., ἔλθων μετὰ τῶν συναρχόντων εἰς Σαλαμίνα καὶ Ἐλευσῖνά τε τριακόσιους τῶν πολιτῶν ἀπήγαγεν εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ μιᾷ ψήφῳ αὐτῶν ἀπάντων θάνατον κατέγνωσεν».

§10-12

Ο έμπειρος στρατιωτικός Ξενοφών περιγράφει με ακρίβεια και συντομία τις θέσεις και τις κινήσεις των αντιπάλων πριν από τη μάχη.

§11 Μουνιχία

Η περιοχή, ο λόφος (της σημερινής Καστέλας) και το κλειστό λιμάνι (σημερινό Τουρκολίμανο ή Μικρολίμανο) οφείλουν το όνομά τους στον μυθικό βασιλιά της Αττικής Μούνιχο, γιο του Παντοκλέους, οικιστή της περιοχής και ιδρυτή της λατρείας της Μουνιχίας Αρτέμιδος. Η σπουδαιότερη λατρευτική εκδήλωση ήταν τα Μουνίχια και ο μήνας ονομαζόταν Μουνιχιών.

στην Ιπποδάμειο αγορά

Η Ιπποδάμειος αγορά ήταν το κέντρο της οικονομικής και κοινωνι-

κής ζωής του Πειραιά, του σημαντικότερου εμπορικού κέντρου της Μεσογείου στα χρόνια της ακμής της αθηναϊκής δημοκρατίας. Τα σχέδια της αγοράς και της ευρύτερης περιοχής είχαν κατασκευαστεί στα μέσα του 5ου αι. από τον διάσημο πολεοδόμο Ιππόδαμο τον Μιλήσιο με παραγγελία του Περικλή.

§12-17

Μετά την περιγραφή της παράταξης των δημοκρατικών πριν από τη μάχη, ο Ξενοφών παραθέτει τον σύντομο λόγο του Θρασυβούλου προς τους αγωνιστές της δημοκρατίας. Ο Θρασύβουλος προσπαθεί να τους εγκαρδιώσει, ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν πολλαπλάσιους εχθρούς.

Ο λόγος, χαρακτηριστικό γνώρισμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού,

εκφράστηκε με πολλούς τρόπους και κυρίως με τη ρητορεία. Ήδη στον ομηρικό κόσμο το ιδανικό ενός ευπατρίδη ήταν: μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρὰ τε ἔργων· (να είναι ικανός στον λόγο και στην πράξη) Ιλ. Ι 443. Η εξέλιξη του πολιτισμού ανέβασε τον λόγο σε τελειότητα ως «πειθοῦς δημιουργόν» τον 5ο και τον 4ο αι. π.Χ., κυρίως στην Αθήνα: η εκκλησία του δήμου, τα δικαστήρια, η αγορά, ο Κεραμεικός ήταν οι χώροι που ακουγόταν ο ελληνικός λόγος.

Από την άποψη της τεχνικής, ο Θρασύβουλος χρησιμοποιεί στον λόγο του καίριες αντιθέσεις· από την άποψη των ιδεών, προβάλλει βασικές έννοιες και αξίες της αρχαίας ελληνικής ζωής· ταυτόχρονα δίνει σαφείς οδηγίες για την τακτική της μάχης που θ' ακολουθήσει.

§13-14

Το καθεστώς της βίας και τρόμου κατά την περίοδο της τυραννίας με τις κατασχέσεις περιουσιών, τις προγραφές, τις συλλήψεις, τις εξορίες περιγράφει εύγλωττα και ο Λυσίας κυρίως στα κεφάλαια 95-97 του λόγου «Κατά Έρατοσθένους»:

Σ' εσάς, μολονότι πολλά υπάρχουν ακόμα να πω, μόνο αυτά αναφέρω. Όσοι πάλι κατεβήκατε στον Πειραιά, θυμηθείτε πρώτα την υπόθεση των όπλων: ενώ είχατε πάρει μέρος σε πολλές μάχες σε ξένους τόπους, τα όπλα σας τα στέρησαν όχι εθνικοί σας εχθροί, αλλά αυτοί εδώ, και μάλιστα σε περίοδο ειρήνης· ύστερα σας κήρυξαν έκπτωτους από την πόλη που σας είχαν παραδώσει οι προγονοί σας, και όσο ζούσατε στην εξορία, αυτοί ζητούσαν την έκδοσή σας από διάφορες πό-

λεις. Για όλα αυτά πρέπει να αισθανθείτε τόση οργή, όση και τον καιρό της εξορίας σας, και να θυμηθείτε και όσα άλλα δεινά υποφέρατε από αυτούς: άλλους έσερναν από την αγορά και άλλους από τόπους λατρείας, και τους σκότωναν· άλλους άρπαξαν βίαια από τα παιδιά, τους γονείς και τις γυναίκες τους, τους ανάγκαζαν να αυτοκτονήσουν και δεν έδιναν καν άδεια να θαφτούν με τα καθιερωμένα έθιμα, πιστεύοντας ότι η δική τους εξουσία θα ήταν μονιμότερη από την τιμωρία των θεών. Και όσοι ξεφύγατε το θάνατο, έχοντας περάσει πολλούς κινδύνους, έχοντας περιπλανηθεί σε πολλές πόλεις και αντιμετωπίζοντας από παντού την άρνηση, χωρίς να έχετε καν τα απαραίτητα για να ζήσετε, άλλοι από σας έχοντας αφήσει τα παιδιά σας σε πατρίδα

τώρα εχθρική, άλλοι σε ξένους τόπους, έχοντας γύρω σας πολλούς αντιπάλους, ήρθατε τέλος στον Πειραιά. Ύστερα από πολλούς και μεγάλους κινδύνους, με τη γενναιότητά σας άλλους ελευθερώσατε και άλλους φέρατε πίσω στην πατρίδα.

(Μετάφραση Ν. Χουρμουζιάδη)

§16

Ο Θρασύβουλος είναι βέβαιος ότι οι στρατιώτες του, μολονότι λιγότεροι, έχουν το πλεονέκτημα της θέσης και, αν πολεμήσουν με θάρρος, θα αναγκάσουν τους αντιπάλους να υποχωρήσουν, και καθώς θα τρέχουν στον κατήφορο, για να προστατευθούν από τα ακόντια, τα βέλη και τις πέτρες των δημοκρατικών, θα κρατάνε τις ασπίδες πάνω από τα κεφάλια τους και θα «δί-

νουν στόχο» με το υπόλοιπο σώμα τους που θα είναι εκτεθειμένο στις βολές των αντιπάλων.

§17 αυτή... θα μας δώσει... και γυναίκες

Η φράση ως προς την εκφραζόμενη ιδέα και τη διατύπωση θυμίζει τον περιώνυμο παιάνα των Αθηναίων, ενώ άρχιζαν την επίθεση στη ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.):

**ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε,
ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ
παῖδας γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη,
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.**

(Αισχύλου, Πέρσαι 402-405)

ερωτήσεις – ασκήσεις

1. Πώς κρίνετε την πολιτική ενέργεια των Μεγαρέων και των Θηβαίων να δέχονται Αθηναίους πολιτικούς φυγάδες στις χώρες τους; Σε τι οφείλεται αυτή η θεαματική μεταστροφή της πολιτικής τους; (πρβλ. Έλλ. 2.11.19 «... μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίοις ἀλλ' ἔξαιρεῖν.»).

2. Εκτός από το «πολιτικό άσυλο» που, σύμφωνα με τις παραδόσεις, προστάτευαν ο Διόνυσος και ο Ηρακλής (η λατρεία τους είχε βαθιές ρίζες στη Θήβα), ποια είναι η πιο εντυπωσιακή παροχή των Θηβαίων προς τους φυγάδες Αθηναίους;

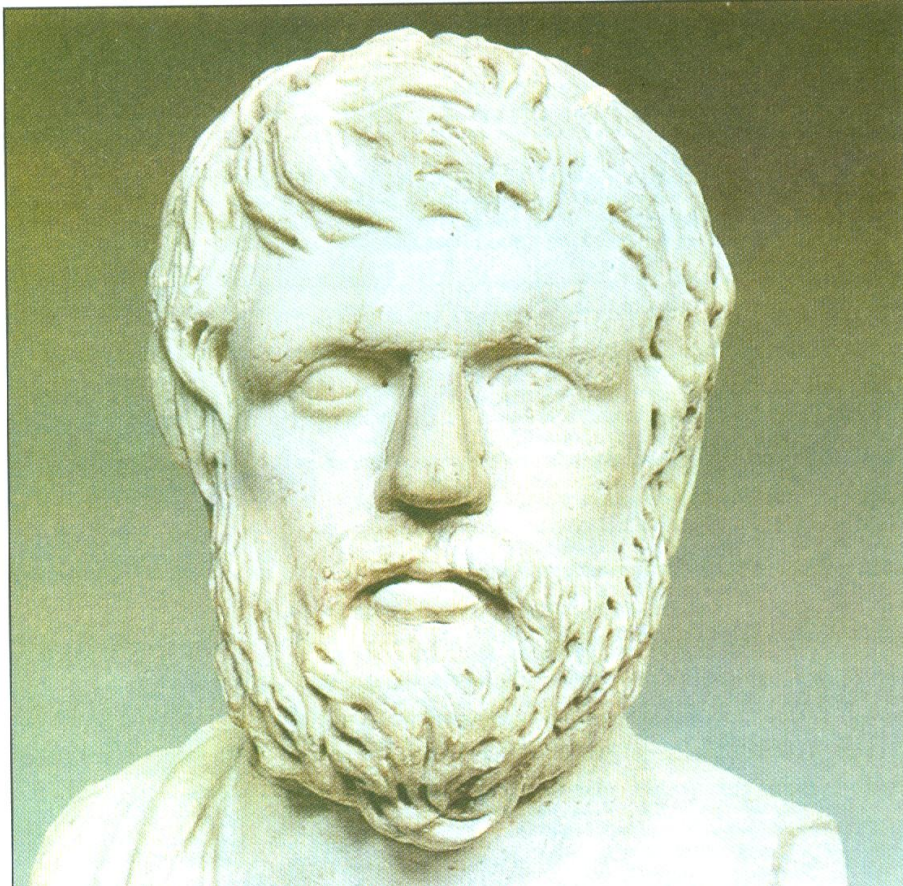
3. Πώς κρίνετε τα επιχειρήματα του Κριτία για να εξασφαλίσει την καταδίκη των κατοίκων της Ελευσίνας;

4. Ποια ήταν η στάση της «κοινής γνώμης» απέναντι στις καταδικαστικές αποφάσεις του καθεστώτος; Ποια διαφοροποίηση επήλθε βαθμιαία; Να προσδιοριστούν οι παράγοντες που συνέβαλαν σ' αυτή τη διαφοροποίηση.

5. Η ομιλία του Θρασυβούλου είναι ένας τυπικός ρητορικός λόγος. Να προσδιορίσετε: α) Τα μέρη από τα οποία αποτελείται, β) τον τρόπο με τον οποίο προσπαθεί να εγκαρδιώσει τους συναγωνιστές του, γ) τις βασικές αρχές/αξίες πάνω στις οποίες ο αρχαίος Αθηναίος/Έλληνας στήριζε τη ζωή του.

Θέματα για συζήτηση

- Να διερευνήσετε τους λόγους για τους οποίους οι Τριάκοντα απαγόρευαν την είσοδο στο άστυ στους εκτός καταλόγου πολίτες.
- Πως εξηγείται το γεγονός ότι πολλοί καταδιωκόμενοι, αντίπαλοι του καθεστώτος, έβρισκαν καταφύγιο στον Πειραιά

Ξενοφών (Εκδοτική Αθηνών)

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βιβλίο 2. Κεφάλαιο 4. §18-23

Κείμενο

Η αυτοθυσία του μάντη. Νίκη των δημοκρατικών

18 Ταῦτα δ' εἰπὼν καὶ μεταστραφείς πρὸς τοὺς ἐναντίους ἤσυχίαν εἶχε· καὶ γὰρ ὁ μάντις παρήγγελλεν αὐτοῖς μὴ πρότερον ἐπιτίθεσθαι, πρὶν [ἂν] τῶν σφετέρων ἢ πέσοι τις ἢ τρωθείη· «ἐπειδὴν μέντοι τοῦτο γένηται, ἡγησόμεθα μέν», ἔφη, «ἡμεῖς, νίκη δ' ὑμῖν ἔσται ἐπομένοις, ἐμοὶ μέντοι θάνατος, ὡς γέ μοι

19 δοκεῖ». Καὶ οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλ' ἐπεὶ ἀνέλαβον τὰ ὄπλα, αὐτὸς μὲν ὥσπερ ὑπὸ μοίρας τινὸς ἀγόμενος ἐκπηδήσας πρῶτος, ἐμπεσὼν τοῖς

πολεμίοις ἀποθνήσκει, καὶ τέθαιπται ἐν τῇ διαβάσει τοῦ Κηφισοῦ· οἱ δ' ἄλλοι ἐνίκων καὶ κατεδίωξαν μέχρι τοῦ ὀμαλοῦ. Ἀπέθανον δ' ἐνταῦθα τῶν μὲν τριάκοντα Κριτίας τε καὶ Ἰππόμαχος, τῶν δὲ ἐν Πειραιεῖ δέκα ἀρχόντων Χαρμίδης ὁ Γλαύκωνος, τῶν δ' ἄλλων περὶ ἑβδομήκοντα. Καὶ τὰ μὲν ὄπλα ἔλαβον, τοὺς δὲ χιτῶνας οὐδενὸς τῶν πολιτῶν ἐσκύλευσαν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν, προσιόντες ἀλλήλοις πολλοὶ διελέγοντο.

Ἡ προσφώνηση τοῦ Κλεόκριτου

20 Κλεόκριτος δὲ ὁ τῶν μυστῶν κῆρυξ, μάλ' εὐφωνος ὢν, κατασιωπησάμενος ἔλεξεν· «Ἄνδρες πολῖται, τί ἡμᾶς ἐξελαύνετε; τί ἀποκτεῖναι βούλεσθε; Ἡμεῖς γὰρ ὑμᾶς κακὸν μὲν οὐδὲν πώποτε ἐποιήσαμεν,

μετεσχῆκαμεν δὲ ὑμῖν καὶ ἱερῶν τῶν σεμνοτάτων καὶ θυσιῶν καὶ ἑορτῶν τῶν καλλίστων καὶ συγχορευταὶ καὶ συμφοιτηταὶ γεγενήμεθα καὶ συστρατιῶται, καὶ πολλὰ μεθ' ὑμῶν κεκινδυνεύκαμεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων ἡμῶν σωτηρίας τε καὶ **21** ἐλευθερίας. Πρὸς θεῶν πατρῶων καὶ μητρῶων καὶ συγγενείας καὶ κηδεστίας καὶ ἑταιρίας, πάντων γὰρ τούτων πολλοὶ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις, αἰδοῦμενοι καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους παύσασθε ἀμαρτάνοντες εἰς τὴν πατρίδα, καὶ μὴ πείθεσθε τοῖς ἀνοσιωτάτοις τριάκοντα, οἱ ἰδίων κερδέων ἕνεκα ὀλίγου δεῖν πλείους ἀπεκτόνασιν Ἀθηναίων ἐν ὀκτῶ μηνσὶν ἢ πάντες Πελοποννήσιοι δέκα ἔτη πολεμοῦντες.

22 Ἐξὸν δ' ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ πολιτεύεσθαι, οὗτοι τὸν πάντων αἴσχι-

στόν τε καὶ χαλεπώτατον καὶ ἀνοσι-
ώτατον καὶ ἔχθιστον καὶ θεοῖς καὶ
ἀνθρώποις πόλεμον ἡμῖν πρὸς ἀλ-
λήλους παρέχουσιν. Ἄλλ' εὖ γε μέ-
ντοι ἐπίστασθε ὅτι καὶ τῶν νῦν ὑφ'
ἡμῶν ἀποθανόντων οὐ μόνον ὑμεῖς
ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἔστιν οὓς πολλὰ
κατεδακρύσαμεν.

Ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν· οἱ δὲ λοι-
ποὶ ἄρχοντες καὶ διὰ τὸ τοιαῦτα
προσακούειν τοὺς μεθ' ἑαυτῶν
ἀπήγαγον εἰς τὸ ἄστυ.

Διάσπαση των ολιγαρχικῶν

23 Τῇ δ' ὑστεραία οἱ μὲν τριάκο-
ντα πάνυ δὴ ταπεινοὶ καὶ ἔρημοι
συνεκάθηντο ἐν τῷ συνεδρίῳ· τῶν
δὲ τρισχιλίων ὅπου ἕκαστοι τεταγ-
μένοι ἦσαν, πανταχοῦ διεφέροντο
πρὸς ἀλλήλους. Ὅσοι μὲν γὰρ ἐπε-
ποιήκεσαν τι βιαιότερον καὶ ἐφο-
βοῦντο, ἐντόνως ἔλεγον ὡς οὐ χρεῖη

καθυφίεσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ· ὅσοι δὲ ἐπίστευον μηδὲν ἠδικηκέναι, αὐτοί τε ἀνελογίζοντο καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον ὡς οὐδὲν δέοιντο τούτων τῶν κακῶν, καὶ τοῖς τριάκοντα οὐκ ἔφασαν χρῆναι πείθεσθαι οὐδ' ἐπιτρέπειν ἀπολλύναι τὴν πόλιν. Καὶ τὸ τελευταῖον ἐψηφίσαντο ἐκείνους μὲν καταπαῦσαι, ἄλλους δὲ ἐλέσθαι. Καὶ εἶλοντο δέκα, ἓνα ἀπὸ φυλῆς.

γλωσσικά σχόλια

καὶ γὰρ ὁ μάντις παρήγγελλεν =
γιατί και ο μάντης συμβούλευε... οι
συμβουλές του μάντη πριν από τη
μάχη ήταν και αναγκαίες και σεβα-
στές

τῶν σφετέρων τις = κάποιος από
τους δικούς τους (α' πρόσωπο
ἡμέτεροι – β' πρόσωπο ὑμέτεροι –
γ' πρόσωπο σφέτεροι)

τιτρώσκομαι = τραυματίζομαι

ἡγησόμεθα· ἡγοῦμαι (-έομαι) =
προχωράω μπροστά, πρώτος

ψεύδομαι = διαψεύδομαι, βγαίνω
ψεύτης

ἐκπηδῶ (-άω) = πηδάω ορμητικά
προς τα μπρος

ἐμπίπτω τινὶ = πέφτω πάνω σε
κάποιον

μέχρι τοῦ ὀμαλοῦ = ως το ἴσιωμα
οἱ ἐν Πειραιεῖ δέκα ἄρχοντες =
εἶχαν διοριστεῖ ἀπό τους τριάκοντα
για να στηρίζουν το καθεστῶς και
στον Πειραιά

σκυλεύω = λαφυραγωγῶ, απογυ-
μνῶνω τον σκοτωμένο εχθρό

προσιόντες ἀλλήλοις διελέγοντο =
πλησιάζοντας μεταξύ τους (οι
αντίπαλοι, οι ολιγαρχικοί με τους
δημοκρατικούς) συζητούσαν

μύστης = μνημένος στα Ελευσίνια
μυστήρια

κατασιωπῶμαι (-άομαι) = επιβάλ-
λω σιωπή

ἱερά = τελετές

σεμνός = σεβαστός <σέβω, σέβο-
μαι, σέβας, σεπτός, εὔσεβής,
ἄσεμνος

πατρῶοι καὶ μητρῶοι = θεοί που προστάτευαν την οικογένεια του πατέρα ή της μητέρας κάποιου Αθηναίου

κηδεστία = συγγένεια εξ αγχιστείας, συμπεθεριό

κοινωνῶ (-έω) τινί τινος = συμμετέχω μαζί με κάποιον άλλο σε κάτι

αἰδοῦμαι (-έομαι) = σέβομαι

ἴδιον κέρδος = προσωπικό κέρδος, ατομικό συμφέρον

ὀλίγου δεῖν = σχεδόν, παρά λίγο· «ὀλίγου δεῖν πλείους» σχεδόν περισσότερους

ἐν ὀκτῶ μηνσὶν = Σεπτ. 404-Απρίλ. 403 π.Χ.

δέκα ἔτη = κατά τον Δεκελεικό πόλεμο (413-404 π.Χ.) Σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές, στους οκτώ μήνες

της τυραννίας εκτελέστηκαν 1.500
Αθηναίοι και μέτοικοι

ἔστιν οὖς = μερικούς

προσακούω = ακούω επίσης
(εκτός από τ' άλλα)

ἀπήγαγον τοὺς μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὸ
ἄστυ = οδήγησαν ξανά στο ἄστυ
(στην πόλη της Αθήνας) αυτούς
που ήταν μαζί τους

τὸ συνέδριον = η αίθουσα των
συνεδριάσεων

διαφέρομαι πρὸς τινα = διαφωνώ
με κάποιον «πανταχοῦ διεφέρο-
ντο πρὸς ἀλλήλους» = σε όλα τα
μέρη της πόλης διαφωνούσαν
μεταξύ τους

ποιῶ τι βιαιότερον = διαπράττω
σοβαρό αδίκημα

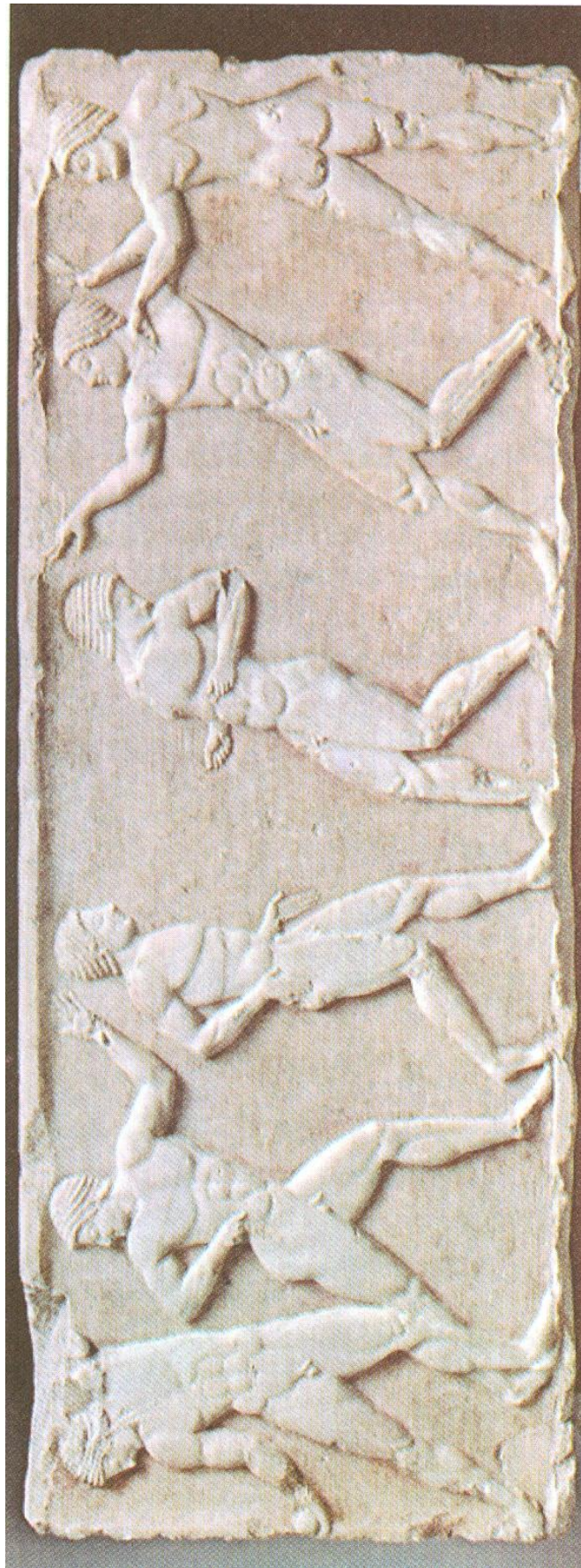
έντόνως λέγω = υποστηρίζω έντονα, με έμφαση (τείνω >τένων, σχοινοτενής, τόνος, τονίζω, τάσις)

καθυφίεμαί τινι = υποχωρώ σε κάποιον

ἀπολλύναι· του ρ. ἀπόλλυμι = καταστρέφω (ἀπό + ὄλλυμι >ὄλεθρος, ὀλέθριος).

καταπαύω τινά = απολύω κάποιον, του αφαιρώ το αξίωμα (ή την εξουσία)

ένα ἀπό φυλῆς = έναν από κάθε φυλή

Συναθληταί (Εκδοτική Αθηνών)

137 / 110

ερμηνευτικά σχόλια

§18-22

Ο Ξενοφών δε δίνει λεπτομερή περιγραφή της μάχης. Επικεντρώνει την προσοχή του σε δύο πρόσωπα, στον μάντη και στον κήρυκα των μυστών, στον Κλεόκριτο. Στην ολοζώντανη παρουσία των δύο αυτών προσώπων φαίνεται καθαρά ότι στις καλές στιγμές της η αρχαία κοινωνία ήταν μια πραγματική «κοινωνία πολιτών». Το πρώτο δείγμα είναι η εθελούσια θυσία του μάντη. Το δεύτερο, η ομιλία του Κλεοκρίτου προς τους αντιπάλους, με τον πλούτο των λέξεων και των όρων που σημαίνουν κοινωνία, μέθεξη, συμμετοχή.

§18 καὶ γὰρ ὁ μάντης... δοκεῖ
Ο Ξενοφών με θαυμαστή πυκνότητα περιγράφει τη στάση που πήρε ο Θρασύβουλος, την ερμηνεύει (καὶ γὰρ) με τη συμβουλή του μάντη, συνδυάζοντας ευθύ και πλάγιο λόγο. Τα λόγια του μάντη («ἐπειδὴν... δοκεῖ») ἔχουν το αινιγματικό ὄψος της μαντικής: ἐπειδὴν μέντοι τοῦτο γένηται (= ὅταν ὅμως συμβεῖ αὐτό, δηλ. κάποιος απ' τους δικούς μας πέσει νεκρός ἢ πληγωθεῖ) ἡγησόμεθα μὲν ἡμεῖς (= θα προχωρήσουμε εμεῖς μπροστά, χωρίς να διευκρινίζει ποιον ἢ ποιους εννοεῖ με την αντων. ἡμεῖς) νίκη δ' ὑμῖν ἔσται ἐπομένοις (και σεις που θα ακολουθεῖτε ἔχετε τη νίκη), ἐμοὶ μέντοι θάνατος, ὥς γέ μοι δοκεῖ (εγώ ὅμως τον θάνατο, καθὼς το προαισθάνομαι).

Πέρα όμως από το αινιγματικό ύφος είναι έξοχη και η κλιμάκωση των λόγων του μάντη:

«ήγησόμεθα μὲν ἡμεῖς - νίκη δ' ὑμῖν ἔσται - ἔμοι μέντοι θάνατος».

Η περίπτωση του θυμίζει τον μάντη Μεγιστία (Ηρόδ. VII 219, 221, 228) που είχε προβλέψει τον θάνατο του, αλλά έμεινε και θυσιάστηκε· τη στιγμή του περιέγραψε με θαυμασμό ο Ηρόδοτος και τη δόξασε ο Σιμωνίδης ο Κείος με το επίγραμμα του:

**Μνήμα τόδε κλεινοῖο Μεγιστία,
ὄν ποτε Μῆδοι**

**Σπερχειὸν ποταμὸν κτεῖναν
ἀμειψάμενοι (= αφού πέρασαν)
μάντιος, ὃς τότε Κῆρας (= το
θάνατο) ἐπερχομένας σάφα εἰδὼς
οὐκ ἔτλη Σπάρτης ἡγεμόνας
προλιπεῖν**

§19 τοὺς δὲ χιτῶνας οὐδενὸς τῶν πολιτῶν ἐσκύλευσαν

μετὰ τὴ μάχη οἱ δημοκρατικοὶ πήραν τὰ ὅπλα τῶν νεκρῶν ἀντιπάλων τους, ἀλλὰ δὲν τους ἐξευτέλισαν ξεγυμνῶνοντάς τους. Ἡ ἀφαίρεση τῶν ἐνδυμάτων, τὸ «πλιάτσικο» αὐτῆς τῆς μορφῆς δὲν ἦταν ἀγνωστο σὴν ἀρχαιότητα: πρβλ. (οἱ Τριάκοντα) «οὐδὲ ταφῆς τῆς νομιζομένης εἶασαν τυχεῖν, Λυσία, Κατὰ Ἐρατοσθένους, 96.

§20-22

Ὁ Κλεόκριτος σὴν σύντομο λόγο του κάνει ἐκκλήση σὴν οπαδοὺς τῶν ολιγαρχικῶν νὰ ἀναλογιστοῦν τι εἶδους δεσμοὶ τους ἐνώνουν με τους σημερινοὺς ἐχθροὺς τους, τους δημοκρατικοὺς τῆς «Φυλῆς»: δεσμοὶ μεταξύ ἀνθρώπων μίας πολιτισμένης κοινωνίας, μεταξύ πολιτῶν ἐνός

ενός ειρηνικού-δημοκρατικού κράτους. Η συμμετοχή σε θρησκευτικές εκδηλώσεις και τελετές (μετεσχέκαμεν ὑμῖν ἱερῶν θυσιῶν), στην κοινωνική (συγχορευταὶ), σχολική (συμφοιτηταὶ) και στρατιωτική (συστρατιῶται) ζωή· στους αγώνες για την προστασία της πατρίδας («πολλὰ μεθ' ὑμῶν κεκινδυνεύκαμεν») και επίσης η συγγένεια μεταξύ πολλῶν ἀπὸ τους ἀντιπάλους ἐξ αἵματος (συγγενείας) ἢ ἐξ ἀγχιστείας (κηδεστίας), ἡ συντροφικότητα σε συλλόγους ἢ λέσχες (ἐταιρίας), ὅλοι αυτοί οἱ δεσμοί (πάντων γὰρ τούτων πολλοὶ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις), πρέπει να ὀδηγήσουν τους ολιγαρχικούς να εγκαταλείψουν τους τριάκοντα αἰδούμενοι (ἀπὸ σεβασμό σε) θεοῦς και ἀνθρώπους. Οἱ πολλαπλοὶ αυτοὶ δεσμοί

δηλώνονται στο κείμενο του Ξενοφώντα με το ρήμα μετέχω, σύνθετες λέξεις με την πρόθεση συν-, τον εμπρόθετο προσδιορισμό μεθ' ὑμῶν και με τις καίριες λέξεις κοινωνοῦμεν (κοινός) και αἰδοῦμαι. Σ' αυτό το πλαίσιο το ρήμα αἰδοῦμαι σημαίνει σέβομαι, ντρέπομαι κάποιον μήπως σχηματίσει κακή γνώμη για μένα και το ουσ. αἰδώς, φιλότιμο, σεβασμό προς την κοινή γνώμη. Η ἑταιρία (εταίρος = σύντροφος), η φιλία, η σχέση φίλων και συντρόφων είναι έννοια βασική για τους αρχαίους Έλληνες ήδη από τα ομηρικά κείμενα, π.χ. στο προοίμιο της Οδύσσειας:

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα,
πολύτροπον, ὅς μάλα πολλά
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν
πτολίεθρον ἔπερσε·

πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα
καὶ νόον ἔγνω,
πολλὰ δ' ὅ γ' ἐν πόντῳ πάθεν
ἄλγεα ὄν κατὰ θυμόν,
ἀρνύμενος ἦν τε ψυχὴν καὶ
νόστον ἑταίρων·
ἄλλ' οὐδ' ὥς ἐτάρους ἐρρύσατο,
ἰέμενός περ.

Ο Οδυσσέας δεν είναι μόνο πολύ-τροπος, όπως τον ήθελε η προεπική παράδοση, ούτε μόνο πορθητής, όπως τον ήθελαν οι ραψωδοί πριν απ' τον Όμηρο, αλλά είναι και φιλέταιρος, όπως τον θέλει ο Όμηρος στην Οδύσσεια.

Στην Αθήνα του 5ου αι. υπήρχαν ἑταιρίαι δηλ. τοπικοί σύλλογοι, λέσχες για πολίτες της ίδιας, συνήθως, πολιτικής παράταξης.

ερωτήσεις - ασκήσεις

1) Ποιοι είναι οι δεσμοί που δένουν τους Αθηναίους μεταξύ τους, σύμφωνα με όσα είπε ο Κλεόκριτος; Πώς χαρακτήρισε τους τριάκοντα; Ποια ήταν η αντίδραση των ηγετών των αντιπάλων;

2) Υπογραμμίστε τη σωστή ανάλυση σε δευτερεύουσα πρόταση της μετοχής:

μεταστραφείς (§18)

ἐπεὶ μετεστράφη

ὅταν μεταστραφῆ

ἵνα μεταστραφείη

ὅτι μετεστράφη

3) Να συνδέσετε κάθε λέξη - φράση της στήλης Α με την αντίστοιχη της νέας ελληνικής της στήλης Β.

A**B**

(1) ήσυχίαν ἔχω	α) προστατευόμενος από συνθήκη
(2) ἐτρώθη	β) συζητούσαν
(3) ἠγησόμεθα	γ) περιμένω/δεν κάνω τίποτα
(4) τέθραπται	δ) έχει ταφεί
(5) διάβασις	ε) τραυματίστηκε
(6) ὑπόσπονδος	στ) πλησιάζοντας
(7) προσιόντες	ζ) θα προηγηθούμε
(8) διελέγοντο	η) πέραςμα

4) Να καταγραφούν οι ρηματικοί τύποι που δηλώνουν τις δραστηριότητες των πολεμιστών στις διάφορες φάσεις της μάχης (§19) και να γραφούν στο α' πληθ. πρόσ. του αορ. της οριστικής.

5) Κάνετε τις κατάλληλες συνδέσεις της στήλης Α (§ 20-22) με τις στήλες Β και Γ (σύμφωνα με το παράδειγμα, § 20-23)

Η λέξη:	είναι:	συμπληρώνει / προσδιορίζει
A	B	Γ
1) κήρυξ	α) προσδ. του σκοπού	I) μετεσχήκαμεν
2) θυσιῶν	β) υποκείμενο	II) κοινωνοῦμεν
3) ὑπὲρ τῆς σωτηρίας	γ) επιθετ. προσδιορισμός	III) πόλεμον
4) ἀλλήλοις	δ) αντικείμενο	IV) κεκινδυνεύκαμεν
5) αἴσχιστον	ε) αντικείμενο	V) ἔλεξεν

6) Να συνδέσετε τις λέξεις της στήλης Α (§ 20-22) με την αντίστοιχη σχέση που δηλώνεται στη στήλη Β.

A

B

Η λέξη/φράση

δηλώνει σχέση

1. μετεσχήκαμεν

α. με τους θεούς

2. θυσία

β. συμμετοχής

3. συγχορευταὶ

γ. συγγένειας

4. συμφοιτηταὶ

δ. φιλική

5. συστρατιῶται

ε. εργασιακού

6. συγγένεια

χώρου

7. κηδεστία

στ. πολιτική

8. ἔταιρία

ζ. εχθρική

9. κοινωνοῦμεν

10. αἰδοῦμαι

11. πείθομαι τοῖς

τριάκοντα

12. πολεμῶ

13. πολιτεύομαι

14. ἀνοσιώτατος

7) Οι λόγοι του Κλεόκριτου (§20-22) να γραφούν με τις αλλαγές: ἡμεῖς = ἐγώ, ὑμεῖς = σύ

8) «ἀμαρτάνοντες εἰς τὴν πατρίδα» (= εἰς βάρος της πατρίδας). Ποιο συγκεκριμένο νόημα δίνει ο Κλεόκριτος στη λέξη «πατρίς»;

9) Πώς χαρακτηρίζει ο Κλεόκριτος τον εμφύλιο πόλεμο και γιατί; Να γράψετε τα επίθετα που χρησιμοποιεί στις πλάγιες πτώσεις του πληθυντικού στα τρία γένη και στους τρεις βαθμούς.

10) Να δικαιολογήσετε τη χρήση των προσωπικών αντωνυμιών της §22. Σε ποιους αναφέρεται ο κάθε τύπος; Τι πετυχαίνει ο Κλεόκριτος, χρησιμοποιώντας τόσο εύστοχα τις αντωνυμίες;

11) Να συνδέσετε τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς της στήλης A (§23) με τους χαρακτηρισμούς της στήλης B.

A	B
1) Τῇ ὑστεραίᾳ	α) του τόπου (στάση)
2) πάνυ	β του ποσού
3) ἐν τῷ συνεδρίῳ	γ του τόπου (προέλευση)
4) ἀπὸ φυλῆς	δ τρόπου
5) ἐντόνως	ε χρόνου

12) Να συνδέσετε τους ρηματικούς τύπους της στήλης A (§ 23) με τους γραμματικούς χαρακτηρισμούς της στήλης B.

A

- 1) τεταγμένοι
- 2) ἔπεποιήκεσαν
- 3) διεφέροντο
- 4) καθυφίεσθαι
- 5) ἐπίστεινον
- 6) ἡδίκηκέναι
- 7) δέοιντο
- 8) πείθεσθαι
- 9) ἀπολλύναι
- 10) ἔψηφίσαντο
- 11) ἔλέσθαι

B

- α) γ´ πληθ. πρ. αορ. μέσης φωνής
- β) απαρ. ενεστώτα ενεργ. φων.
- γ) απαρ. αορ. μέσης φων.
- δ) μετοχή παρακ. παθ. φων.
- ε) γ´ πληθ. πρ. παρατ. μέσης φων.
- στ) απαρ. ενεστώτα μέσ. φων.
- ζ) γ´ πλ. πρόσ. παρατ. ενεργ. φων.
- η) γ´ πλ. πρόσ. ενεστ. ευκτ. μέσ. φ.
- θ) απαρ. ενεστ. μέσ. φων.
- ι) γ´ πλ. πρόσ. υπερσ. ενεργ. φων.
- ια) απαρ. παρακ. ενεργ. φων.

**13) Η §23 να γραφεί με τις αλλαγές:
Οἱ τριάκοντα = Ἄριστοτέλης,
ὅσοι = ὅστις.**

**14) Ποια κατάσταση επικράτησε
στην ηγετική ομάδα του τυραννικού
καθεστώτος και σ' αυτούς που το
στήριζαν μετά την ήττα στον
Πειραιά;**

**15) Με ποιες λέξεις των §20-22
έχουν ετυμολογική σχέση οι
παρακάτω λέξεις της ΝΕ: απέλαση,
γένος, επικερδής, επιστήμη,
μέτοχος, πατέρας, φοιτώ, χορός.**

Θέματα για συζήτηση

- Ποιο νόημα θα μπορούσαμε να δώσουμε στη φράση «ἀμαρτάνειν εἰς τὴν πατρίδα» (§21).
- Ἐχοντας υπόψη τις ευκαιρίες «κοινωνικοποιήσεως» ενός νεαρού Αθηναίου, να σχολιάσετε τα λόγια του μάντη.

Συγχορευταί (Εκδοτική Αθηνών)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 2ου ΤΟΜΟΥ

- **Ξενοφώντος Ελληνικά**
(συνέχεια από τον 1ο τόμο)
(Α. Δρουκόπουλος - Γ. Χρυσάφης)
Ελληνικά, Βιβλίο 2.....6

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.